

VZGOJA OTROK IN MLADOSTNIKOV

ČLANEK IZZIVI IN PASTI SODOBNE VZGOJE - aktualno!

POVZETKI IZ RAZLIČNE LITERATURE

1. Thomas Gordon: DRUŽINSKI POGOVORI - REŠEVANJE KONFLIKTOV MED OTROCI IN STARŠI 1989 (povzetek)
2. Vzgoja otrok po TEORIJI IZBIRE
3. Zamenjava neustreznih vzgojnih pristopov z bolj obetavnimi
4. BITI MLADOSTNIKOM STARŠI Christian Gostečnik, Marinka Pahole, Mirko Ružič
5. GEŠTALTISTIČNI PRISTOP K DELU Z MLADIMI - RAZVAJENOST, RAK SODOBNE VZGOJE Bogdan Žorž (2002)

Thomas Gordon: DRUŽINSKI POGOVORI - REŠEVANJE KONFLIKTOV MED OTROCI IN STARŠI 1989 (povzetek)

Načini za uravnavanje nasprotij med otroki in starši.

Vzgojna nemoč. Starši niso kos težavam, znani in običajni vzgojni prijemi ne prinašajo zaželenega učinka. Vpeljati alternativne oblike odnosov.

Enakopravnejše obravnavanje otrok, enakovrednejšemu upoštevanju potreb otrok in staršev, bolj demokratično usklajevanje želja.

Vzgojna prizadevanja. Boljši vzgojitelji navežejo boljše stike z otroki. Nove metode za obvladovanje konfliktov – boljši odnosi med generacijama. Prepiri, nesoglasja in krize v družini. Starši naučijo obvladovati konflikte. *Mladi se ne upirajo staršem, temveč njihovim razdiralnim vzgojnim metodam.* Otroke je mogoče naučiti, da se primerno vedejo iz obzirnosti do staršev, ne pa iz strahu pred kaznijo ali nagrad, ki jih pričakujejo.

Da so se starši pripravljani spreminjati, je pomembno, da vedo, da so njihove stare metode neučinkovite. Starši naj bi otrokom pomagali premagovati čustvene probleme in neprilagojeno vedenje. Splošna, otroška in vedenjska psihologija os dala znanja v kakšnih razmerah lahko zraste zdrav otrok. Poleg **metod** in **znanja** je potrebno dati staršem tudi **vedenje kdaj, zakaj in s kakšnim namenom** naj neko stvar počno. Oboji; preveč popustljivi in prestrogi starši imajo težave z otroki, ki so uporniški in brezobzirni, nočejo sodelovati in upoštevati potreb staršev.

Starš naj bo močna samostojna osebnost, ki tudi izrazi svoje mnenje, vendar ga ne vsiljuje, temveč predvsem z zgledom kaže pot. Glede na odnos do otrok lahko razdelimo starše na tri skupine: Na zmagovalce, premagance in nihajoče. Prvi, *avtoritativni*, izvajajo moč nad otroki. Verjamejo prepovedim, omejitvam, zapovedujejo, pričakujejo poslušnost, kaznujejo.

Drugi, *permisivni-popustljivi*, pustijo veliko svobode, ponosno priznavajo, da ne trpijo avtoritativnih metod. Otrok v neskladju interesov zmagaja. Največja skupina je tistih, ki ravnajo malo po prvi in malo po drugi metodi.

Možna je metoda brez poražencev.

1. Pomembno, da ne pozabijo, da so ljudje z napakami, občutki, in da ne rabijo vedno brezpogojno ljubiti, biti vedno strpni, zmeraj pravični in ne smejo delati napak, kazati enake naklonjenosti do otrok, ne morejo biti stalno dosledni, ne moreta biti stalno zaveznika.

2. Vsak starš ima drugačno **področje sprejemanja in nesprijemanja** določenih stvari ali vedenja. Z ljudmi, ki imajo nizko področje sprejemanja, se počutimo neprijetno, saj nikoli ne vemo, ali delamo prav ali ne. Sprejemanje-nesprejemanje niha tudi od občutja posameznika. Meja strpnosti do otrok se spremeni, ko imamo npr. koga na obisku!

3. Področje **napačnega sprejemanja**, ko starš sprejme nekaj, čeprav tako ne misli. Dvojna sporočila – verbalno kaže drugače kot neverbalno. (Uskladi svoje obnašanje z občutji! Povej, kaj te moti!) *Mladostnik takšnim staršem več ne zaupa*. Občutkov v tako tesnem odnosu ni mogoče prikriti!

4. Zamisel, da sprejmemo otroka, ne pa njegovega vedenja, je lahko škodljiva, saj usmerja v nepristnost. Koliko se otrok čuti, da je sprejet kot človek, je odvisno od tega, koliko starši sprejemajo njegovo vedenje. Pristnost, odkritosrčnost.

GOVORICA SPREJEMANJA:

Sprejemanje drugega takšnega, kot je, je bistven dejavnik pri ohranjanju vsakega razmerja, v katerem drugi raste, se razvija, se uči reševati svoje težave. Če neki človek čuti, da ga drugi resnično sprejema takšnega, kot je, postane svoboden in začne premišljevati, kako bi še lahko spremenil, kako bi lahko postal drugačen, kaj bi še lahko storil, za kaj je sposoben. Sprejemanje je kot rodovitna zemlja, v kateri se drobno zrno lahko razvije v prelepo cvetlico. (tudi otrok)

Če starši mislijo o meni, da sem neumna, da delam bedaste stvari, potem to lahko delam tudi naprej. Če oni tako mislijo, sam tako mislim. (Starši-otrok) **Govorica nesprijemanja:** (kritika, obsodbe, pridiganja, moraliziranja, zapovedovanja, opozarjanja, kaznovanja) otroka zadržuje, da bi s svojimi starši še govoril. Naučijo se, da je boljše svoje občutke ohraniti zase.

Govorica sprejemanja otroke sprosti, da lahko govorijo o svojih občutkih in svojih problemih. Najuspešnejši terapevti so tisti, ki dajo ljudem, ki se obrnejo k njim po pomoč čutiti, da jih resnično sprejemajo. Počutijo se svobodni in lahko govorijo o svojih najbolj kočljivih zadevah. *Sprejemanje je eden najpomembnejših dejavnikov, ki pripomore k razvoju in spremembam. Nesprijemanje povzroča odpor, obrambno vedenje.*

Če starši z besedo in notranjim občutjem otroku pokažejo, da so mu naklonjeni, dosežejo s tem čudeže. Pripomorejo, da se otrok sprejema takšnega, kakršen je, se doživlja pozitivno, pomagajo razvijati njegove sposobnosti in samouresničevanja. Olajšajo pot iz odvisnosti v neodvisnost. Pomagajo, da se nauči reševati probleme, ki mu jih prinaša življenje in ustvarjalno premagovati bolečine in razočaranja odraščanja. Najpomembnejši učinek sprejemanja pa je otrokovo občutje, da je ljubljen, kar pospešuje telesno in duševno rast in je najučinkovitejše sredstvo pri zdravljenju duševnih in telesnih težav.

Sprejemanje je treba znati pokazati! Ustrezno sporočanje omogoča, da se mlad. bolje počuti, pogumnejši je pri govorjenju, sposobnejši izražati svoje občutke, zmanjšuje strah, se zna pozitivno ocenjevati. Zmanjša občutek krivde, manjvrednosti.

Paziti na neverbalno sporočanje! Nevmešavanje v otrokovo dejavnost kaže sprejemanje. Starši se vmešavajo zaradi tega, ker: hočejo, da se iz te dejavnosti uči, vznemirjeni so, če naredi kaj narobe, hočejo se ponašati z deli svojih otrok, po strogih merilih presojujejo, kaj je prav in kaj ni, pretirano skrbe, kaj bodo rekli drugi, dajo čutiti, da jih njihov otrok potrebuje, težko se sprijaznijo z mislijo, da se ni dobro vmešavati v otrokovo dejavnost.

Če se čutimo prizadete in odrinjene, ko otrok ali mlad. zavrne vse naše dobre predloge, pomislimo koliko nesprejemanja smo pokazali s tem: »Sam nisi sposoben, potrebuješ pomoč, na tvojo presojo se ne zanesem, nisi dovolj dober, lahko narediš kaj narobe, ne želim, da se stvar ponesreči...«

- **Pasivno poslušanje** kot znak sprejemanja: Z molkom izražamo svoje sporočilo sprejemanja.

Sodelujemo samo z: Ja?... aha... vzdih...A res?...zanimivo...To si napravil?... Mladostnik tako pogosto sam predela dogodek, spozna vzrok, in sam ugotovi, kaj mora narediti. Sprejemanje omogoča rast ustvarjalnosti in izboljšave. **S svojimi pripombami in vmešavanji starši zamudijo ogromno priložnosti za tak proces in izražajo nesprejemanje in nezaupanje.**

- **Besedno izraženo sprejemanje:** (saj dolgo ne moremo molčati in si ljudje moramo izmenjevati mnenja, saj to ohranja globok in živ odnos.)

Če starši odreagiramo z ukazovanjem, odločanjem, odrejanjem, svarjenjem, opominjanjem, grožnjami, prigovarjanjem, moraliziranjem, pridiganjem, nasveti, reševanjem, predlogi, navajanjem logičnih razlag, poučevanjem, sodbami, kritiziranjem, ugovarjanjem, obtoževanjem, hvaljenjem, pritrjevanjem, zmerjanjem, sramotnjenjem, zasmehovanjem, razlaganjem, razčlenjevanjem, ocenjevanjem, pomirjanjem, tolažbo, podporo, raziskovanjem, spraševanjem, zasliševanjem, odvracanjem pozornosti ali usmerjanjem na kaj drugega spadamo med tipične roditelje.

Boljše reakcije: Pasivno poslušanje, ali »**odpiranje vrat**«, ko z nekaterimi odgovori bolj določno spodbujamo h govorjenju: (Pripoveduj mi kaj o tem, zanima me tvoje mnenje,... dobro, poslušam, ... o tem se lahko pogovarjava...) Takšno odpiranje vrat ustvarja možnost za pogovarjanje. *Človeku prepušča vodenje pogovora. Otroci in mladostniki se opogumijo in veliko bolj odprto pripovedujejo o občutkih, razmišljanjih... S tem namreč otroku sporočamo, da ima pravico povedati, kar občuti, da ga sprejemamo kot osebnost z njegovimi stališči in mnenji, da se lahko tudi od njega kaj naučimo, da bi resnično radi slišali njegovo mnenje, da nas zanima in se želimo pogovarjati z njim, da se bolje spoznamo.*

- **Aktivno poslušanje:** Še bolj učinkovita metoda. *Poleg pasivnega poslušanja preverjamo, če smo pravilno razumeli sogovornika in z lastnimi besedami interpretiramo njegova občutja in razmišljanje – skušamo razumeti, kaj se dogaja v notranjosti tistega, ki sporočilo oddaja. Svoje razumevanje izrazimo z besedami, da preverimo, če smo prav razumeli. Pomembno je, da ne damo nobene sodbe, mnenja, sklepa, razlage, le tisto povemo, kar smo razumeli iz sporočila – nič več in nič manj. S tem dopustimo, da ostane mlad. odgovoren za svoje probleme.*

Primer:

M: Rada bi včasih zbolela, tako kot Barbara. Srečo ima.

S: Imaš občutek, da si prikrajšana?

M: Ja, ona lahko ostane doma, jaz pa ne morem.

S: Najbrž ti marsikdaj ni do tega, da bi šla v šolo?

M: Ja, predsedu mi že, včasih me preprosto ubija.

S: Torej ne samo, da je ne maraš, včasih jo celo sovražiš.

M: Ja, sovražim pouk in učiteljice.

S: Sovražiš vse, kar je povezano s šolo.

M: Vseh učiteljev pravzaprav ne, samo dve izmed njih. Ene ne prenašam, je najslabša od vseh.

S: To sovražiš še posebno, ne?

M: navaja zakaj....čez čas morda tudi išče rešitve

Z metodo aktivnega poslušanja lahko izveste o svojem otroku več kot prej v petih letih skupaj, pa še bolj ljubeznivi bodo do vas.

Ne moreš se znebiti svojih občutkov, če jih skušaš zatreti, pozabiti ali misliti na kaj drugega. Če jih odkrito izpoveš, pa pogosto izginejo. K temu pomaga aktivno poslušanje. *Otroku pomaga, da natanko ugotovi, kaj občuti. Manj se tudi boji negativnih občutkov – lahko odkrito pove, lažje sam sprejme svoja čustva in jih ne zatira. Lažje tudi pride do rešitve*, glasno pripovedovanje pripomore k iskanju najboljše rešitve, otroci in mlad. pa so tudi bolj pripravljeni sprejemati, kar jim govore starši, če starši dopustijo, da do konca povedo o svojih problemih. **Kadar se starši pritožujejo, da jih otroci ne poslušajo, lahko stavimo, da tudi starši ne poslušajo svojih otrok. Z aktivnim poslušanjem izražamo zaupanje. Otroka spodbudimo, da sam razmišlja, da si skuša izoblikovati svojo oceno o problemu in najti svojo rešitev.**

Aktivno poslušanje je ena najuspešnejših metod, ki otroku pomagajo, da postane samostojnejši, odgovornejši in neodvisnejši.

Pomembne so **temeljne usmeritve**, ki jih moramo upoštevati pri aktivnem poslušanju, **če naj bi bilo učinkovito:**

1. Želeti si moramo, da bi slišali, kaj nam hoče otrok povedati. Pripravljeni si vzeti čas, če nimamo časa, to povedati.

2. Tisti trenutek biti otroku res pripravljeni pomagati, če nismo, raje počakajmo.

3. Biti moramo sposobni sprejeti otrokova občutja, ne glede ne to, kakšna so, kako se razlikujejo od tega, kar občutite ali menite vi.

4. Zaupati moramo v otrokove sposobnosti, za reševanje njegovih problemov. To pridobimo, če opazujemo otroka pri reševanju problemov (aktivno poslušanje).

5. Zavedati se moramo, da so občutki prehodni in se spreminjajo. Sovraštvo v ljubezen, obup v upanje...

6. Sposobni moramo biti obravnavati otroka kot nekoga, ki je ločen od nas – enkratnega, ne več z nami povezanega človeka, kot individuum, ki si ustvarja svoje življenje in svojo identiteto. Takšno stališče nas usposobi, da mu lahko dovolimo, da ima svoje občutke, svoj pogled na stvari. Samo tako mu lahko pomagamo. Biti moramo pri njem, kadar ima težave, vendar ne prepleteni z njim.

Najboljše je, da se skušamo naučiti aktivno poslušanje takrat, ko otrok sam nakaže, da ima probleme.

Možnosti:

1. Otrok ima problem, ker ni zadoščeno njegovim potrebam. V tem primeru starši nimajo problema, ker oni pri zadoščanju svojih potreb zaradi tega niso moteni.

2. Otrok zadosti svojim potrebam, vendar s svojim vedenjem napravi probleme staršem, ker jih moti, jim onemogoča, da bi zadostili svojim osebnim potrebam. Problem imajo starši.

Aktivno poslušanje je lahko uspešno tedaj, ko ima probleme otrok, zelo neprimerno pa takrat, ko imajo probleme starši.

Nekateri problemi, ki jih imajo otroci: Če ga odklanjajo prijatelji, če je bil kje zavržen, če ga ne marajo, če se ne more odločiti, kaj bo postal v življenju, če je jezen, ker je izgubil..., če v šoli slabo dela, ne mara učitelja, če je nesrečen zaradi izgleda, če ga skrbi uspeh...

Večina staršev pa probleme otrok **posvoji** in s tem, ko si delajo nepotrebne skrbi, poslabšujejo odnose z otroki in onemogočajo, da bi bili otrokom dobri svetovalci.

Seveda to ne pomeni, da problemi otrok staršev ne bi smeli zanimati in pripravljeni bi jim morali biti pomagati. Tudi poklicni svetovalci se zanimajo za vsakega otroka in mu želijo pomagati, vendar odgovornost za reševanje problemov prepuščajo otroku. Sprejemajo, da je otrok druga, samosvoja osebnost. Zaupa, da ima otrok sposobnosti, s katerimi lahko sam reši svoje probleme.

Z aktivnim poslušanjem povečamo svoj vpliv na otroke – z dobrim odnosom!

Prijateljem ne prigovarjamo, ne zapovedujemo, ne grozimo in ne svetujemo, otrokom pa vsak dan. Prijatelju *povemo, kaj občutimo, prepustimo pa mu, da najde sam rešitev. Če bi tako večkrat ravnali z otroki, bi jim dali možnost, da prevzamejo odgovornost za svoja ravnanja in odločitve. Seveda ni prav, da bi bili otroku prijatelji (saj ga ne smemo obremenjevati s partnerskimi in drugimi problemi odraslih), dobro pa bi bilo, da bi se prijateljsko vedli do njega - prijateljski odnos.*

Pri tem pomagajo **JAZ sporočila**: Primer: Utrujen sem... Sporočati, kakšne občutke imaš (sem jezen, razočaran, hočem to in to...prenašati pa je potrebno tudi pozitivna jaz sporočila: lažje mi je, ko si doma, kamen se mi je odvalil od srca, vesel sem, da te vidim, tako me je bilo strah...) Ne pa: kako si **ti** tečen, neumen...

(Ne pa, ti si takšen, ti tako naredi, tega ti ne smeš...- TI sporočila)

Jaz sporočila vzpostavljajo boljši odnos!

Težave pri jaz sporočilih: - Otroci jih lahko presliši; potrebno jih je ponoviti bolj odločno, glasno, povedati, da se počutimo prizadeto, izigrano, ni pravično...

Pomembna je kombinacija jaz sporočil in aktivnega poslušanja.

Tri metode:

1. Preveč avtoritativna vzgoja: zmagajo starši, otroci so poraženci.
2. Preveč permisivna vzgoja: zmagajo otroci, starši poraženi.
3. Tretja možnost: metoda brez poraženca (kombinacija aktivnega poslušanja in jaz sporočil).

Če je rešitev otroku vsiljena (starš odloči, prigovarja, grozi...) – **avtoritativna vzgoja**: *otrok ni motiviran, ima le strah pred kaznijo, nima možnosti za samodisciplino, skušal se bo zadevi ogniti, oziroma izvesti minimalno, da zadosti zahtevam. Prisilo občutijo kot nepravilnost. Starši si nakopljejo nerazpoloženje in sovražnost otrok. Nato morajo starši še preverjati, opominjati, prigovarjati, opozarjati... Če otroka silimo ni motiviran. To ni sodelovanje. Otrok ne razvija odgovornega vedenja, samodiscipline, samoiniciative...*

Kjer pa se starši podrejajo izbruhom otrok in vedno obvelja otrokova volja - **preveč permisivna vzgoja**: *so otroci divji, neobvladljivi, nevodljivi, impulzivni, egoistični, zahtevni, znajo samo jemati, imajo težave z odnosi z drugimi otroci, v šoli, in nimajo občutka, da jih imajo starši radi, saj so starši resnično velikokrat jezni na njih.*

Škodljiva je preveč avtoritativna in preveč popustljiva vzgoja ter prehajanje iz ene v drugo oz. menjavanje. Veliko staršev uporablja drugo metodo, ko so otroci majhni, ko pa odrasčajo pa uporabljajo prvo metodo. Včasih tudi obratno. Slabo je tudi, ko eden od staršev uporablja prvo metodo, drugi pa drugo (dvojna vzgoja).

Nagrade in kazni lahko povzročajo pri otroku živčnost, boječnost, sovražnost, maščevalnost, zlomi se lahko pod težo bremen.

MOŽNA DRUGAČNA TRETJA POT! – Jaz sporočila, aktivno, pasivno poslušanje, dialog, argumentiranje... Ni eden zmagovalec drugi pa poraženec, zmagata oba!

Uporaba moči, avtoritete, kaznovanja je bolj učinkovita, ko je otrok odvisen od staršev, zato v puberteti postane neučinkovita. Ti starši ugotavljajo, da postajajo otroci neodvisni **in** neposlušni. Mladostnik se upira in bojuje proti starševski moči, ne proti staršem! Tisti, ki uporabljajo manj moči, tega ne doživijo, saj mladostniki nimajo razloga, da bi se staršem upirali.

Uporaba nagrade in kazni funkcionira samo pod določenimi pogoji:

- Če je otrok močno motiviran (temu ustrezne nagrade), ne predaleč v prihodnosti.
- Če je kazen prehuda, lahko doseže ravno nasproten učinek (tudi konstruktivnega ne bo več poskušal).
- Biti je treba dosleden, ne enkrat storiti, drugič ne.
- Nagrada in kazen sta neuspešna pri celostnih oblikah vedenja: npr. poštenosti, prijaznosti do drugih, sodelovanja v družini..., saj na ta vedenja vpliva več dejavnikov.

Če želimo, da bi starši razumeli negativne in škodljive posledice uporabe moči, je umestno vprašanje kaj so občutili, ko so njihovi starši uporabljali pri vzgoji svojo moč - (odpor, trmo, upor, negativizem, jezo, sovražnost, agresija, laž, skrivanje občutkov, goljufanje, obtoževanje drugih, rivalstvo!, prilizovanje, pomanjkanje ustvarjalne moči, strah pred preskušanjem nečesa novega, beg, fantaziranje, umik...) Otroci avtoritativnih staršev se ne enačijo z merili, ki jih ima njihova družina, ampak poudarjeno zastopajo pravila vrstnikov.

Starši, ki se pritožujejo, da jim otroci ničesar ne povedo o svojih načrtih, namerah, velikokrat uporabljajo kazen. Otroci se naučijo, da je najbolje molčati.

Zakaj je tretja metoda učinkovita? Otroci so motivirani, saj so pri odločitvi sami sodelovali. Počutijo se bolj soodgovorni. Menijo, da je bila odločitev tudi njihova, zato se ji lažje podredijo. Ugodno se odzivajo, ker vidijo, da jih starši niso premagali. Velikokrat rešitev otrok sam ponudi, zato mu je toliko bolj do tega, da jo izpelje. Z rešitvijo so zadovoljni tako starši kot otroci.

Ta metoda tudi razvija otrokovo ustvarjalno razmišljanje, ko išče rešitve. Več je naklonjenosti, manj sovražnosti. Manj potrebuje podkrepitve (priganjanje, prigovarjanje, opominjanje, nadziranje...) Ni potrebno več uporabljati moči, zato tudi otroci nimajo potrebe, da bi morali premagati starše. S tretjo metodo tudi ugotovimo resnične probleme, saj damo otroku čas in vzpodbudo.

Skrbi in strahovi staršev pri uporabi metode brez poraženca:

- Porabimo več časa? Na začetku res, vendar se problemi odpravijo in jih ni potrebno vedno znova reševati in izgubljati časa s priganjanjem, opominjanjem, nadzorovanjem... Čas prihranimo.

- Starši so pametnejši, bolj izkušeni...? Vendar znajo tudi otroci razmišljati in zelo dobro poznajo svoje potrebe – boljše kot starši.

- Vedeti je potrebno, da je v nekaterih primerih nujno uporabiti 1. metodo, ko je potrebno hitro ukrepati, če je otrok ogrožen.

- Strah, da jih otroci ne bodo spoštovali? Spoštovanje zaradi strahu, zamenja spoštovanje osebnosti.

PRAKTIČNA UPORABA METODE BREZ PORAŽENCA:

Na začetku je lahko zelo primerno, da otrokom razložimo, za kaj gre in jih z njihovo radovednostjo pritegnemo v sodelovanje. Vprašajmo na primer: Kakšne težave imate, katere probleme bi radi rešili, kaj vas jezi?...**Aktivno poslušanje in jaz sporočila!**

Šest stopenj izvajanja metode brez poraženca:

1. Kako prepoznati konflikt in ga opredeliti: Izbrati si čas, ko otrok ni zaposlen s čim drugim. Konkretno je potrebno opredeliti, kaj je sporna zadeva. Svoje občutke sporočajmo jasno z jaz sporočili. Ne uporabljati izrazov, s katerimi bi otroka poniževali... Jasno povedati, da želimo najti rešitev, ki bo **sprejemljiva za vse**.

2. Zbiranje mogočih rešitev: Predlagajmo: Kaj lahko storimo? Najprej naj skuša rešitve povedati otrok. *V tej fazi jih še ne ocenjujemo*, obsežnejše poskusimo zapisati – dokler več nima nihče idej. Če imamo več otrok, jih vzpodbujajmo, da vsi predlagajo rešitve.

3. Kritična presoja mogočih rešitev: Skupaj! In utemeljiti. Npr.: To zame ni pravično...

4. Odločanje za najbolj sprejemljivo rešitev: Smo s to rešitvijo vsi zadovoljni? Bo naš problem s tem rešen? Ali bo šlo? Prepričajmo se, da so vsi razumeli in sprejeli.

5. Iskanje načinov, kako rešitev izpeljati: Kdo, kaj in kdaj naj kaj opravi.

6. Pregled in presoja uspešnosti: kasneje vprašati, ali so zadovoljni z rešitvijo. Včasih ni bila odločitev najboljša. Včasih rešitev tudi prilagoditi, še posebno, če ni bila pravična za koga.

Seveda pri vseh vprašanjih ne moremo obravnavati vseh šest stopenj. Ni potrebno. Pri težavnejših odločitvah pa je zelo priporočljivo.

Če otrok kljub vsemu ne izpolnjuje dogovorov:

Čimprej opozoriti otroka. Jaz sporočila: Razočaran sem, jezen sem...ni mi všeč, midva svoje sva, ti ne. Ne igramo se, ampak skušamo resno zastaviti stvari... Morda povedo razlog, zakaj se niso držali:

Razlog, da ne izpolnjuje:

- *Morda so se obvezali za nekaj, kar je za njih pretežko,*
- *še premalo vedo o samodisciplini,*
- *so se doslej zanašali na nadzor staršev in njihovo zapovedovanje,*
- *morda so pozabili na obljubo,*
- *morda preizkušajo ali starša mislita resno, preverjajo, če bi šlo tudi brez dogovora.*
- *so pristali na dogovor samo zato, da bi čimprej končali neprijeten in utrujajoč pogovor.*

Nato poiskati novo boljšo rešitev, če je pozabil: ali mu kupijo uro, ali priskrbijo beležko, koledar, kakšno znamenje v sobi, vendar ga sami ne spominjamo, saj se mora naučiti samodiscipline in odgovornosti.

Vzgoja otrok po TEORIJI IZBIRE:

Lahko jim pomagamo in jih podpiramo, a večino tistega, kar bodo postali, ni pod našim nadzorom. Zelo pomembno vprašanje: Ali bodo z nami z veseljem preživljali svoj čas – in mi z njimi? Starši praviloma nagrajujejo in kaznujejo svoje otroke iz tretjega prepričanja psihologije zunanjega nadzora: »Mi vemo, kaj je dobro za naše otroke.«

Osnove vzgoje so: Veliko ljubezni, nobenih kazni - posledice pa seveda morajo biti. Če se le da, otroku omogočiti izkušnjo naravnih posledic lastnih izbir - ne ga obvarovati pred to učno izkušnjo. Kadar to ni izvedljivo mu je potrebno postaviti mejo vendar na način, da tudi sam pride do razumskega uvida v nesprejemljivost svojega ravnanja - po možnosti z razgovorom... Ko ga pošlješ v sobo reci: »Ko se pomiriš pridi nazaj. Rad bi se pogovoril s teboj o tem, kaj se je zgodilo – in morda lahko preprečiva, da bi se še kdaj, če pa ne boš hotel govoriti, bo tudi prav. Zadovoljen bom že, če se boš pomiril.« In ko res pride počnite z njim kaj zabavnega, da bo vedel, da je stvar končana in ni ostalo nobenih slabih občutkov.« Počnite nepričakovane skrbi: bodite kreativni, majhni otroci, ki se jokajo; delajte se, da se jokate tudi vi. **Ko so na tem, da se začnejo jokati:** »Lahko jokaš zdaj ali pa malo kasneje, daj se ti zdi boljše?« Tako spoznajo, da je kujanje in jok zanje izbira in da morda ni tako dobra in v razmislek: lahko si izberejo da ne bodo jokali, če tako hočejo. Teorijo TI lahko poučuješ že otroke starejše od petih let.

Najboljši način, da otroci vedo, da jih imate radi je, da ste se vedno pripravljene se z njimi pogovarjati in jim prisluhnete. Ne glede na to, kaj počno jim mora biti jasno da jih imate radi in jim dajete vedeti, da pa jih ni lahko imeti rad, kadar so povsem neubogljivi.

Pravico imate izraziti svoja mnenja, kot tudi, da se ne strinjate z njimi, z nečim kar počno in imajo namen početi. A jih ne opozarjajte znova in znova na to – če se z nečim ne strinjate, bi morali zadostovati, če to poveste dvakrat. Položiti karte na mizo, povedati zakaj se ne strinjate, dodati da se bojite, da bo prizadeta..., da pa je vaš odnos z njo pomembnejši od vsega drugega in kako bi lahko skupaj odkrila način, ki vaju ne bi razdvojil.

Če otroku ponudimo nasvet, se ne ponavljajte in ne sitnarite. Znova in znova obujati isto napako pomeni povzročati samo razkol. Zato pa je obujanje preteklih uspehov odlična ideja.

Vzpostavljanje zaupanja je bistveno: že zelo zgodaj mora otrok ugotoviti, da ne more storiti ali reči ničesar takega, da bi se mu odrekli. *Edini način, na katerega si lahko ponovno pridobite njegovo zaupanje, je ta, da se nekaj časa z njim pogovarjate, ga poslušate in ste mu iz trenutka v trenutek bliže. Če naredite napako jo priznajte, saj tudi od njega ne pričakujete popolnosti in izpadli boste veliko bolj zaupanja vredni. Pri TI kazni ne obstaja. Povzroči, da se kaznovani otroci posvečajo svoj čas v napore upiranja kazni ali izogibanja le te. Otroci ne bi smeli trpeti nič bolj, kot prinašajo to naravne posledice tega, kar so si izbrali. Tako sporočaš otrokom, da hočeš, da se učijo na svojih napakah. Moja naloga pa je, da se ti posvetim in ti pomagam izbrati čim boljšo pot ven, v primeru, da sva oba nezadovoljna s tvojo izbiro. Skoraj vedno obstaja kakšna boljša pot.*

Omogočite mu toliko svobode (izbirati svoje početje), kot je po vašem mnenju sposoben prenesti; drugače naj obvelja vaša. Npr. kdaj oditi v posteljo, oziroma do kdaj bedeti – seveda ne sme motiti ostalih. Če že zelo zgodaj (ko hodi v osnovno šolo) izkusi naravne posledice predolgega bedenja, mu to daje možnost, da sam poskrbi zase v varnem položaju in ni odvisen od drugega. O obiskovanju šole se pač ne da pogajati in to povedati jasno, z ljubeznijo in skrbjo in pazljivo, da je jasno, da se o tem ne da pogajati.

Čeprav otrokova histerija izgleda tako pristno, je dalj kot mu dovolite nadzorovanje z njegovo histerijo, teže ga je potem prepričati, da šola ni stvar izbire.

Ostanite neomajni, brez groženj in kazni, ko ocenite, da je tako prav, sicer pa bodite prilagodljivi, kadar je to le možno. Seveda se o šoli, zdravju in varnosti ni možno pogajati tudi kasneje.

S tem, ko jim začnemo dovoljevati izbiro pri mnogih stvareh, pri katerih večina otrok te možnosti nima, ste jih začeli učiti pomena pogajanj, saj se je o večini stvari možno zgolj pogajati.

Naj vam je všeč ali ne, nad tem, kar si izbira početi vaš otrok, ko je sam, nimate nikakršnega nadzora: droge, spolnost, alkohol in kriminal, vse je dosegljivo in edino, kar jih lahko ubrani pred temi destruktivnimi vedenji, je moč prisotnosti vaše slike, v njihovem svetu kvalitete, kar vam omogoča pogajanje, ki ohranja odnos.

Najstnika pričakajte s pogovorom, smehom in tako, da skupaj opravljate kaj prijetnega, vse to je neke vrste hranilna knjižica, s katere lahko dvigate kdaj kasneje, ko se pojavijo resni nesporazumi.

Obravnavanje zlorabljenih otrok in odraslih, ki so jih v otroštvu zlorabljali:

Tudi psihološke zlorabe, ko je otrok žrtev prave plohe groženj, kritike ali obtožb, ki jih spremlja še zanemarjanje. TI razlaga, da otroci niso več žrtve tega, kar se jim je pripetilo, razen če se odločijo gledati nase kot na takšne. TI celo razlaga, da je še enkrat doživeti zlorabo in se z njo soočiti, ne le neučinkovito, ampak tudi škodljivo. Vedno je škodljivo namigovati ljudem, da so žrtve in da si ne morejo pomagati. Milijonom je samim

uspelo brez terapij da so pomagali samim sebi in se **naučili zaupati drugim**. Trpeli so, a niso bili oškodovani za zmeraj. **Najpomembneje je, da spoznajo, da ne trpijo zaradi zlorabe same, ampak zaradi dejstva, da so izgubili zaupanje v ljudi, ali da ga nikoli več ne bodo mogli vzpostaviti. Poleg tega se morajo naučiti, kako razlikovati med tistimi, ki se jim lahko zaupa in tistim, ki se jim ne sme, ter kako se izogibati slednjim.**

Primer terapije spolne zlorabe v preteklosti:

Takoj, ko se je začela približevati moškemu, si je začela izbirati takšno vedenje, da je šel odnos po zlu:

Bistvo terapije: kako vzpostaviti boljši nadzor nad svojim življenjem, učenje kako bolje skrbeti sam zase. V terapiji štejejo predvsem podrobnosti, ne posploševanja.

Ne zaupa moškemu. Ne vpraša jo, kaj je prestala, saj bi dal temu prevelik pomen. »Vaše zlorabljanje je končano.« Preprosto bo morala o tem prenehati razmišljati in se zanašati, da je to tisto, kar ji preprečuje zблиžanje z moškimi. Pomagati ji, da tisto kar je še močno, še okrepi. »Povejte mi, kaj je dobrega pri službi, pravite, da imate prijatelje?«

»Zakaj menite, da si izbirate takšno vedenje do njega? Zmedo vam povzroča vaša izbira, da boste še naprej razmišljali o tem. O tem razmišljate, ker ne upate zaupati moškemu, zaupati njemu. Čemu to koristi? Ali je on kakorkoli podoben tistim moškemu?« **Prepričati jo, da bo lahko nehala o tem razmišljati, če bo s sedanjim partnerjem nadaljevala drugače.** O tem razmišljate zato, ker ne upate zaupati moškemu, zaupati njemu. **Preteklost se ne vmešava v sedanost, razen če se mi ne odločimo obešati nanjo. Pripraviti jo do tega, da bo pazljiva, a bo kljub temu tvegala in zaupala temu moškemu. Usmerjati jo v to, koliko je že naredila zase in kako bi še lahko napredovala (napredovala v službi, v drugih zanjo pomembnih odnosih...).**

POUČEVANJE, IZOBRAŽEVANJE IN KAKOVOSTNE ŠOLE

Učenci praviloma dajo vse od sebe v izvenšolski dejavnosti, ker imajo učitelje, ki vodijo te dejavnosti in dejavnosti same v svojem SK. Razlog, da dobri učenci v šoli ne dajo vsega od sebe in da jih tako veliko dela slabo, je da tako starši kot učitelji (tudi politiki), se oklepajo psihologije zunanjega nadzora: če ne bo..., pa jih je potrebno kaznovati. Siljenje ljudi, da bi se nečesa naučili, ni bilo še nikoli uspešno, pa vendar počnemo to kar naprej. Drugi razlog je, da naj bi memorirala ogromno informacij, ki jih v življenju nikoli ne bodo potrebovali, ni pa usmerjenosti v uporabo tega, kar smo se naučili. Resnični svet namreč ne nagrajuje učenja na pamet.

Ravno zanemarjeni in zlorabljeni otroci so najbolj občutljivi za pustošenje, ki ga prinaša šolanje. Z njimi vzpostaviti dober odnos – ednina pot, da nas in učenje vstavijo v svoj SK.

Ne morete nadzorovati vedenja mladostnika, ko niste z njim in le malo, ko ste z njim. Lahko pa nadzorujete svoje lastno vedenje.

Smiselno je, da prenehate početi tisto, kar ne deluje in začnete s tistim, kar deluje. Pomembno je obdržati bližino, ki jo že imate in jo še povečati. Če uporabljate teorijo izbire, lahko merite napredek v tem, koliko bolj ste srečni vi in vaš najstnik. Teorija izbire pravi, da lahko nadzorujemo le lastna misli in dejanja. Z veliko zunanje prisile lahko začasno nadzorujemo dejanja drugih, nikoli pa ne njihovih misli, takoj ko nas ni zraven bo oseba naredila, kar se ji zljubi. Kako daleč od tega bo to kar mi želimo, je pa odvisno od jakosti (bližine) našega odnosa. Čim močnejši je, bolj se bo oseba vedla po naši volji tudi, ko bo sama.

Torej, redko je najboljša izbira, če očitno neobvladljivemu najstniku prepovemo, da bi šel ven.

Ko se vaš najstnik zave, da je tudi pogajanje možno, se lahko tudi zave, da je njegov odnos z vami ravno tako pomemben zanj kot za vas.

Če skušamo ljudi pretirano nadzirati, nas nikoli ne bodo spoštovali ali nam zaupali. Kadar nekoga spoštujemo, mu zaupamo in s tem povzročamo, da se počuti **močnega** – ta potreba po moči in svobodi je pri najstnikih v ospredju.

Ker je zelo pogosto vir spora med starši in mladostniki šolski neuspeh, je zelo pomembno, da šolskega neuspeha ne vzamemo kot merilo našega spoštovanja in ljubezni do svojega otroka. Če uporabljamo veliko zunanega nadzora – uničujočih navad (grajanje, očitaneje, sitnarjenje, obtoževanje, kaznovanje, prepovedi, podkupovanje) ne bomo iz odnosa dobili toliko ljubezni in pripadnosti, kot bi si to vsi želeli. Uničujoče navade je potrebno zamenjati s povezovalnimi (poslušanje, podpora, pogajanje, skrbnost, prispevanjem, prijateljstvom, spodbujanjem, pohvalo).

3. Zamenjava neustreznih vzgojnih pristopov z bolj obetavnimi

Živimo v času, ko so medsebojni odnosi in s tem tudi družina v krizi.

Očitno so otroci najšibkejši člen v družbi, saj se na njih odslikavajo vse napake, ki jih delamo.

Najpomembnejši, najtrajnejši in najbolj zaupen odnos v otrokovem življenju je odnos s starši. Starši so tisti, ki lahko otroku pomagajo pri vrednotenju življenjskih doživljanj in ga vodijo mimo nevarnih čeri življenjskih izzivov ter ga pomagajo oblikovati v čustveno zdravega človeka. (Shapiro, 2003)

Znani in običajni vzgojni prijemi, ki so se jih starši naučili od svojih staršev, ne prinašajo več zaželenega učinka. Nimajo pa dovolj znanja in moči, da bi se polotili novih, obetavnejših vzgojnih metod. (Žgavc, 2000)

Pri vzgoji je še vedno zelo razširjen avtoritaren pristop, kjer prevladujejo ustrahovanja, kazni, zapovedi in prepovedi ali pa permisivna, svobodna, vsedopušča vzgoja. (Shapiro, 2003)

Avtoritarni starši so prepričani, da vse vedo ali da najbolje vedo, kaj je za otroke dobro. Otroci morajo brezpogojno ubogati in izpolnjevati njihove ukaze, zapovedi in prepovedi ter se povsem podrežati njihovem mnenju. Pri tem vzgojnem pristopu se starši čutijo odgovorne za vse; za vse kar je njihova odgovornost in za vse, kar to ni, saj o vsem odločajo sami. Otroci nimajo možnosti odločanja, kaj šele, da bi lahko občutili posledice svojih odločitev, o njih razmišljali in jih predvideli. Otroci se zato ne čutijo odgovorne za nekaj, za kar so se odločili starši. V tem vzgojnem stilu, se otroci staršev predvsem bojijo in v glavnem ravnajo tako, kot rečejo starši, samo da imajo pred njimi mir. Ne naučijo se razmišljati s svojo glavo, saj nenehno pričakujejo pobude od zunaj, sebe pa doživljajo kot nezmožne česarkoli. V otroke se bo naselil nemir, strah, groza in bojazen pred svetom in ljudmi v njem. Ko ti otroci postanejo mladostniki, se skoraj vedno z veliko previdnostjo ali pa izrecno upornostjo odločajo, ker nenehno dvomijo vase in v svoje sposobnosti.

Pri permisivni vzgoji otrok postavlja pogoje, njegove želje postanejo zahteve za njegove starše. Otroka pretirano razvajajo, z ničimer ga ne omejujejo. Starši tako na videz postanejo »samopostrežna trgovina«. (Gostečnik, 1999)

Otrok ne razvije zmožnosti prilagajanja, odrekanja, napore v dobro drugega. V svoji družini se ne nauči, da je ljubezen dajanje in da dajanje osrečuje. Otrokova slika ljubezni je prejemanje, jemanje. Pa tudi veliko moči ima, ki se ji ne želi odreči. (Glasser, 2002)

Nekoč bo moral vse plačati v dvojni meri in sicer tedaj, ko bo kot mladostnik postavljen pred odgovornost in zaplete življenja, ki mu jih starši ne bodo uspeli več razrešiti. V tem načinu vzgoje mladostnik odloča po svojih željah, vendar pa odgovornost za njegovo ravnanje prevzemajo starši. Mladostnik zato ne začuti povezave med

svojo odločitvijo in posledicami te odločitve. Mladostnik v zahtevnosti dokaj hitro preraste zmogljivosti svojih staršev in postane terorist lastnih staršev, ki se ne vso moč trudijo, da bi mu v vsem ustregli, saj s tem kupujejo svojo ljubezen. Mladostnik na ta način ne postaja samostojen, prav tako pa tudi ne odgovoren, zato kmalu naleti na omejitve in težave, ki jih ni vajen. Ta brezmejnost mladostniku ne daje občutka varnosti, ker pogreša strukturo in omejitve. Mladostnik ima občutek, da ga starši kljub razvajanju nimajo zares radi, da se zanj dejansko ne zanimajo. Neomejenost, ki je ni sposoben prenašati, ga žene v stisko in vedenje, ki naj bi starše prisililo, da bi mu postavili meje, zato da bi se počutil bolj varnega.

Večina mladostnikov, ki zaidejo v slabo družbo, v razvratništvo in svet mamil, namreč izhaja iz družin, kjer je bilo vse dovoljeno oziroma iz družin, kjer se za mladostnika nihče v resnici ni zanimal ali se zanj ni zanimal na pravi način.

Za avtoritativno vzgojo – vzgojo za odgovornost, je značilno obojestransko spoštovanje; tako spoštovanje staršev kakor tudi mladostnikov. Starši želijo mladostnika vzgojiti v zdravo, zrelo in samostojno osebnost. Mladostnik zelo jasno ve, kje so meje, kaj se sme in kaj ne, pozna strukturo v obliki pravil, vrednost, norm, kar mu daje občutek varnosti. Starši tako vedno vedo, kje je njihov mladostnik, s kom se družijo, kdo je tam od odraslih in predvsem, kdaj pride domov. Gre za t. i. »starševsko abecedo pravil«. Pri teh odločitvah mladostnik sodeluje v skladu s svojimi zmogljivostmi. Starši si ne lastijo problemov, ki niso njihovi, ampak jih prepustijo otroku, da se ukvarja z njimi. To ne pomeni, da ga problemu prepustijo, ampak so ob njem in mu pomagajo videti tisto, česar sam ne zmore videti, vendar se ne odločajo namesto njega. Ko se odloči, mu pustijo, da doživi tako pozitivne kakor tudi negativne posledice svoje odločitve. Vsekakor pa bodo starši nemudoma posredovali, če vidijo, da se bo mladostnik z določenim vedenjem ranil in bodo to odločno preprečili.

Če npr. mladostnik pride domov prepozno, potem bo moral naslednji dan ostati doma in bo zaradi tega trpel.

Ta proces učenja odgovornosti je naporen, vzame veliko časa in zahteva potrpljenje, ki ga tako mladostniku kot tudi staršem večkrat primanjkuje. Odgovorni odnos temelji na spoštovanju in zaupanju, saj mladostnik ve, da ima možnost izbirati po svoji zamisli in da se to od njega tudi pričakuje. (Gostečnik, 1999)

Starši ne morejo nadzorovati vedenja mladostnika, ko niso z njim in le malo, ko so z njim. Lahko pa nadzorujejo svoje lastno vedenje.

Zato je smiselno prenehati početi tisto, kar ne deluje in začeti s tistim, kar deluje. Pomembno je obdržati bližino, ki jo imajo in jo še povečati. Napredek se lahko meri s srečo, koliko bolj so srečni vsi: starši in najstnik.

Teorija izbire pravi, da lahko nadzorujemo le lastne misli in dejanja. Z veliko zunanje prisile lahko začasno nadzorujemo dejanja drugih, nikoli pa ne njihovih misli, takoj ko nas ni zraven bo oseba naredila, kar se ji zljubi. Kako daleč od tega bo to kar mi želimo, je odvisno od jakosti (bližine) našega odnosa. Čim močnejši je, bolj se bo oseba vedla po naši volji, tudi ko bo sama.

Ko se najstnik zave, da je tudi pogajanje možno, se lahko tudi zave, da je njegov odnos s starši ravno tako pomemben zanj kot za njegove starše.

Če skušamo ljudi pretirano nadzirati, nas nikoli ne bodo spoštovali ali nam zaupali. Kadar nekoga spoštujemo, mu zaupamo in s tem povzročamo, da se počuti močnega – ta potreba po moči in svobodi je pri najstnikih v ospredju.

Ker je zelo pogosto vir spora med starši in mladostniki šolski neuspeh, je zelo pomembno, da šolskega neuspeha starši ne vzamejo kot merilo spoštovanja in ljubezni do svojega otroka. Če uporabljajo veliko zunanjega nadzora – uničujočih navad (grajanje, očitiranje, sitnarjenje, obtoževanje, kaznovanje, prepovedi, podkupovanje) ne morejo iz odnosa dobiti toliko ljubezni in pripadnosti, kot bi si to vsi želeli. Uničujoče navade je potrebno

zamenjati s povezovalnimi (poslušanje, podpora, pogajanje, skrbnost, prispevanjem, prijateljstvom, spodbujanjem, pohvalo). (Glasser, 2002)

Dobra vzgoja je vzgoja z načrtom. Temelji na akciji namesto na reakciji, na vedenju namesto na naključju, na skrbi namesto na jezi in zdravem razumu namesto na nerazumnosti. (Pantley, 2001)

Tudi družina, v kateri ni treba le ubogati na besedo, potrebuje moč staršev, ki zmorejo oboje: ustaviti, varovati, odločiti in pogovor ter sodelovanje. (Čačinovič, 2004)

Pomembno je, da se ponovno postavi partnerstvo pred starševstvo. Saj se drugače partnerski primanjkljaj pogosto kompenzirata v starševstvu, za kar pa morajo otroci plačati ceno z vlogo nadomestnega zakonca oz. čustvenega partnerja. Odnos z otroci naj ne bi bil odvisen od partnerskega medsebojnega razumevanja. Če sta odtujena kot partnerja, se nimata rada, težko delujeta ubrano, si ne zaupata, in ne nastopata enotno. Če so v partnerskem odnosu konflikti, ki jih ne rešujeta, pogosto otrok vstopi med njiju kot rešitelj. Otroci vidijo namreč grožnjo za lastni obstoj, če bi družina razpadla. Močnejši kot so konflikti med partnerjema, močnejše bodo razne vloge otrok za zmanjševanje napetosti. Te vloge so navadno vloge odraslih, ki jim otroci niso kos.

Razhajanja naj bi starša uskladila brez prisotnosti otrok, saj skušajo razhajanje otroci »vnovčiti«. Kadar ni možnosti za predhoden dogovor, naj bi partner drugega pri njegovi reakciji pred mladostniki podprl. Nestrinjanje naj razrešita kasneje. Sporočilo enotnosti je veliko močnejše, kot pa bi bil popravek napake. To je jasno znamenje, da ne morejo vsiliti svoje igre in razdvojiti in zmanipulirati staršev. Še huje je, ko skušajo starši z otroci razpravljati o napakah zakonskega partnerja. Kjer starša tega ne zmoreta ga oropata očeta ali matere. Da bi dobili podporo enega se morajo odločiti proti očetu ali materi. Očeta in mater spoštujejo vse manj, najprej zgubijo enega kasneje najverjetneje oba. Enotnost staršev pomeni trdnost, varnost, jasno usmeritev. Enotnost kot kompas, ki kaže eno smer, neenotnost pa dve smeri – zbega mladostnike, ki ostanejo prestrašeni, izgubljeni, polni dvomov, in brez prepotrebne usmeritve. Enotnost staršev je najvišja moralna sila za mladostnike. (Gostečnik, 2000)

Danes si številni starši redko vzamejo čas za pogovor, poslušanje, razlago ter dogovore o skupnem življenju, o tem kako bodo živeli, kaj bo kdo, ter za ostale skupne aktivnosti z otroki. Več pozornosti pa bi morali nameniti tudi usmerjanju otrok s tako pomembnim pozitivnim zgledom, kar je pomemben element vzgoje za odgovorno življenje.

4. BITI MLADOSTNIKOM STARŠI Christian Gostečnik, Marinka Pahole, Mirko Ružič

1. ENOTNOST STARŠEV

Za otroke je izkusiti brezpogojno sprejetost in ljubljenost temeljno izkustvo za navezovanje kasnejših odnosov in bistvena popotnica za življenje.

Ob rojstvu otroka postavi žena materinski odnos na 1. mesto, pomembna je podpora očeta v tem obdobju, saj lahko drugače lahko ustvari v ženi občutek boleče osamljenosti in skoraj nepopravljivo čustveno rano, ki pogosto ostane kot nezaceljena razpoka v njunem odnosu, saj se o tem sama redko zmoreta pogovarjati.

Pomembno, da se ponovno postavi partnerstvo pred starševstvo. Saj se drugače partnerski primanjkljaj pogosto kompenzirata v starševstvu, za kar pa morajo otroci plačati ceno z vlogo nadomestnega zakonca oz. čustvenega partnerja. Odnos z otroci naj ne bi bil odvisen od njunega medsebojnega razumevanja. Če sta odtujena kot partnerja, težko delujeta ubrano, si ne zaupata, nimata se rada in ne nastopata enotno. Če so v partnerskem odnosu konflikti, ki jih ne rešujeta, pogosto otrok vstopi med njiju kot rešitelj. Otroci vidijo

namreč grožnjo za lastni obstoj, če bi družina razpadla. Močnejši kot so konflikti med partnerjema, močnejše bodo razne vloge otrok za zmanjševanje napetosti. Te vloge so navadno vloge odraslih, ki jim otroci niso kos:

Prvi otrok: lahko postane *čustveni partner* enemu od staršev, ker skrbi za njegove čustvene potrebe. Lahko postane nosilec očetove potlačene čustvene napetosti in to napetost odigrava z jezo, besom in neprimernim vedenjem v šoli ali okolici. Prevzame največkrat vlogo *odgovornega člana družine*, skrbi za družinski ponos, družinsko funkcionalnot, ter se čuti *dolžnega skrbeti za ostale brate in sestre* – vloga nadomestnega očeta, še posebno če je oče odtujen, čustveno ali fizično preveč odsoten.

Drugi otrok: Ponavadi »grešni kozel« v družini skuša s svojim uporništvom, problematičnostjo *odvrniti pozornost od problemov partnerskega odnosa* in starše zaposli s seboj. Je na izredno svojevrsten način povezan z materjo, saj najgloblje doživlja njeno čustveno neizpolnjenost. Odigrava njena čustva razočaranja, besa in jeze; to so čustva, ki jih je mati zaradi strahu in neprimernosti potlačila. Tako na prikrit, vendar izredno silovit način postaja njen čustveni partner.

Tretji otrok: je ponavadi najizrazitejša zrcalna slika zakonskega ali partnerskega odnosa. Igra vlogo *pomirjevalca in zaščitnika zakona*. Vedno bo prišel ob pravem času in *skušal* razrešiti napetost med partnerjema ter *dosegel sporazum med njima*. Iz njegovega vedenja je mogoče razbrati partnersko srečo ali razočaranje.

Četrti otrok: v njegovem vedenju se zrcali vsa družina, v sebi nosi najgloblje temne družinske skrivnosti in bolečine, zlati neizgovorjene, postane nosilec zapletov in konfliktov prejšnjih generacij.

Ti otroci so oropani svojega otroštva, česar ne morejo nikoli več nadoknaditi. *Skrbijo za potrebe staršev, njihove lastne pa ostanejo neprepoznane in zanemarjene*.

V družini je potrebno ohraniti generacijske razlike in razločevati, kdo so starši in kdo otroci. Če so te razlike močne in jasne, imajo otroci možnost za varno odraščanje. Vsebine starševskega odnosa naj bi ostale samo njune. Partnerske potrebe naj bi zadovoljevala v partnerskem odnosu. Če se imata rada, spoštujeta, pogovarjata in razrešujeta probleme, sta lahko enotna v vzgoji otrok. *Enotnost*, kot *skupna usmerjenost vzgojnih prizadevanj obeh staršev*, čeprav imata občasno različne poglede, zmoreta uskladiti – kvaliteten partnerki odnos – oba zmagovalca, ne pa zmagovalec in poraženec.

Razhajanja naj bi uskladila brez prisotnosti otrok, saj skušajo razhajanje otroci »vnovčiti«. Kadar ni možnosti za predhodni dogovor, naj bi partner drugega pri njegovi reakciji pred mladostniki podprl. Nestrinjanje razrešita kasneje. Sporočilo enotnosti je veliko močnejše, kot pa bi bil popravek napake. O spornih zadevah se skušajo mladostniki dogovoriti z enim partnerjem – počakati in se dogovoriti skupaj; prisotna oba starša. To je jasno znamenje, da ne morejo vsiliti svoje igre in razdvojiti in zmanipulirati staršev. Še huje je, ko skušajo starši z otroci razpravljati o napakah zakonskega partnerja. Vloge ločiti, če hočete dobro otroku! Kjer starša tega ne zmoreta, ga oropata očeta ali matere. Da bi dobili podporo enega, se morajo odločati proti očetu ali materi. Očeta in mater spoštujejo vse manj, najprej zgubijo enega, kasneje najverjetneje oba. Enotnost staršev pomeni trdnost, varnost, jasno usmeritev. Enotnost kot kompas, ki kaže eno smer, neenotnost pa dve smeri – zbega mladostnike, ki ostanejo prestrašeni, izgubljeni, polni dvomov, in brez prepotrebne usmeritve. Enotnost staršev je najvišja moralna sila za mladostnike.

Mladostniki so dobesedno preplavljeni z vsemi spremembami, ki so jim nenehno izpostavljeni in jih ne obvladajo ter ne predelajo. V tem obdobju so zato zelo občutljivi za odnos med zakoncema in staršema. Potrebujemo starše, ki so jih sposobni voditi skozi vznemirljivi svet fiziološkega, čustvenega in razumskega razvoja, ki jim zmore vse spremembe ovrednotiti, jim zrcaliti njihova doživetja in razumska dožemanja ter jih naučiti predelati vse te vsebine. Mladostniki nezavedno pričakujejo, da starši predelajo silovite izbruhe čustev, zlasti jeze, besa in frustracije. Na ta način starši mladostnikom omogočijo, da bodo mogli ta čustva zdravo sprejeti jih ponotranjiti ter se učiti iz lastnih doživljanj sveta in drugih. Če je partnerski odnos zanemarjen in sta

odtujena, jima pomeni odraščanje otrok grožnja, saj imata več časa zase, primanjkuje jima snovi za pogovor... nimata razvitih svojih želja in ne vesta, kaj bi drug z drugim. Obdobje mladostništva sovпада s krizo srednjih let pri starših, ko delajo tudi sami neke vrste vrednostni pregled svojega življenja. Starši, ki so živeli precej mimo družine (še zlasti, če so mladostniki težavni) in starši, ki niso poznali svojega življenja in so živeli le »za svoje otroke«, slabo prenesejo odraščanje svojih otrok in bi jih želeli zadržati. Prvi želijo nadoknaditi zamujeno otroštvo svojih otrok, ne znajo pa jim dati tega, kar potrebujejo, drugi pa izgubijo smisel svojega bivanja, potrebnosti in koristnosti in jih hočejo prisiliti v vlogo otroka, da bi izpolnjeval njihove potrebe, ne pa iskal svojih lastnih poti v odraslost. V tem obdobju se starši srečujejo še z onemoglostjo, boleznijo in tudi smrtjo lastnih staršev, kar pomeni še eno poslavljanje. Srečujeta se strah in negotovost staršev in mladostnikov, kar prinese globoko krizo v odnosih v družini. Če se starša svojega problema ne zavedata, bosta za svoje nezadovoljstvo poiskala grešnega kozla v mladostnikih. Mladostniki pa bi za svoje tegobe za vse obsodili starše. Mladostniško obdobje je zrcalo partnerskega odnosa in odnosa z mladostniki v katerem lahko vidijo tudi vse pomanjkljivosti in je ponovna priložnost, da za odnos še kaj naredijo. Drugače pa želijo le, da to obdobje čim prej mine in ostanejo nezadovoljni s seboj in vsemi okoli njih, odnosi pa ostanejo še naprej nezadovoljujoči. Mladostništvo je v tem pogledu popravn izpit za starše in možnost, da uresničijo česar prej niso zmogli ali so zamudili. Mladostniki jim dajejo še eno priložnost. Mladostniki jih še nikoli niso tako potrebovali in tudi nikoli več jih ne bodo tako potrebovali kot ravno sedaj. Skušali pa bodo narediti vse, da bi kazali ravno obratno sliko.

2. MLADOSTNIŠTVO – EDINA STALNICA JE SPREMEMBA

Slovo od varnega, znanega, udobnega otroštva, ki pomeni zanje nesamostjnost in utesnjenost. Odraslost jim predstavlja izziv, pomeni svobodo, česar se veselijo in bojijo. Spremembe na vseh področjih: VIDEZ – hitra telesna rast, podaljšajo roke in noge, težave z usklajenimi gibi, so nerodni... FIZIOLOŠKI RAZVOJ je izjemno hiter – spolne spremembe... na katere se morajo navaditi, postanejo zmožni abstraktnega RAZMIŠLJANJA, socialno kritični, doživetij in dogodkov pa še *ne zmorejo pravilno ovrednotiti* in še manj sistemizirati, *niso še v polnosti razvili sposobnosti razsojanja*. Pojavi se želja po spremembi vsega sveta, velika kritičnost, prisoten občutek za pravičnost. Ker jih vodijo ČUSTVA se hitro in impulzivno odločajo in pri tem naredijo veliko napak. Vodi jih želja po samostojnosti in neodvisnosti, zato se odločajo zelo egocentično, vidijo samo svoje želje in potrebe in spregledajo veliko posledic svojih odločitev. Na čustvenem področju ne zmorejo slediti silovitim spremembam, vznemirijo se brez pravega vzroka, ne vedo zakaj in kako, njihovo čustveno doživljanje sebe in drugih se neprestano menjava. Velikokrat so odveč samim sebi, so hipoma grozljivo jezni, v naslednjem trenutku pa že prijazni in vljudni, nihajo med navdušenjem in črnogledostjo. Nimajo sposobnosti, da bi počakali in si vzeli čas, da bi predelali izzive iz okolja.

Nezadovoljni so s svojo zunanostjo. Hitro so prizadeti in užaljeni, še zlasti, če je govora o njihovi zunanosti. Starše tega ponavadi ne razumejo in s težavo sprejemajo.

To je tudi doba prvih ZALJUBLJENOSTI, filmski junaki, glasbeniki, učitelji, trenerji... To romantično zaljubljenost želijo mladostniki ohranjati kot skrivnost le zase. Platonske zaljubljenosti nadomesti simpatija in kasneje zaljubljenost v vrstnika, ki je dosegljiv. S tem so zelo zaposleni in lahko tudi popustijo v šoli, saj so zaposleni z zadevami, ki so tukaj in zdaj za njih bolj pomembne.

Spremeni se njihovo VEDENJE: postanejo skrivnostni, želijo biti sami, veliko časa porabijo s telefoniranjem, skušajo biti vrstnikom čim bolj podobni in si zagotavljajo med njimi določeno vrednost. Nenehno so razpeti med družino in vrstnike, vendar družina ostaja zanje pomembna, pa če si to priznajo ali ne.

Zakaj so vrstniki tako pomembni? Najdejo sogovornike, počutijo se varne in gotove, se prepoznajo, dobijo moč, ker so enako negotovi, se lahko enakovredno pogovarjajo, vežejo jih skupni interesi, se pogovarjajo o svojih skrivnostih, če so sprejeti, je to zanje potrditev njihove vrednosti. Vrstniki postanejo še bolj pomembni, če

družina ni takšna kakršna naj bi bila. Kadar pa so odnosi v družini kvalitetni, zadovoljujoči za mladostnike ostaja vpliv in moč družine na prvem mestu, vendar zaradi potrebe po samostojnosti in ponosu starše ne bodo hvalili in jim priznavali zaslug. Sprašujejo pa se kakšen je njihov smisel bivanja in po svoje oblikujejo vrednostni svet, ki so ga dobili v družini, da bi ga lahko vzeli za svojega.

Kritični so zlasti do staršev, če v starših ni dovolj pozitivnih vrednot, kot so spoštovanje, ljubezen, poštenost, se bodo poistovetili z negativnimi.

3. POTREBE MLADOSTNIKOV:

Razvojna naloga:

- a) Separacija – individualizacija,
- b) razvoj primerne identitete (menjavanje identitet in iskanje primerne),
- c) razvoj identitete med vrstniki – sprejetost vrstnikov zagotavlja samospoštovanje,
- d) oblikovanje spolne identitete – sprejeti in izraziti svojo spolno vlogo,
- e) razvoj osebnega sistema vrednot: preverjajo obstoječe družinske vrednote, zanikajo vse.

Tepejo roko, ki jih hrani, ker hočejo postati samostojni. Želijo **odnos** s starši in stik: to bodo kazali tudi z neprijetnim vedenjem – saj bi po drugi strani radi pokazali, da jih ne potrebujejo več - **samostojnost**, močno pa si želijo njihove pozornosti. Želijo si biti **močni**, bodo starše jezili in jih vznemirjali. Želijo pa si tudi **zaščite**, česar pa ne morejo pokazati neposredno. To je **doba izzivov**, zanima jih vse, kar je novo, neznano in pripoveduje stvari, pri katerih se staršem ježijo lasje – to je z namenom pridobiti **pozornost**. Velikokrat se tudi umaknejo, kar pokažejo s pasivnostjo, vendar biti pozoren, da tudi to ni znak, da želijo pozornost ali da ni to zaradi drog, depresije.

Odgovoren odnos staršev z mladostniki naj bi zajemal:

Da jih imajo radi, da imajo zanje čas, da se zanje zanimajo, da starši poznajo sebe, da starši obvladajo sebe, da poznajo obdobje mladostništva in njegove potrebe.

Tako lahko starši odreagirajo na odrasel in zrel način in ne sprejmejo igre, ki jim jo ponujajo mladostniki.

Kadar se mladostniki trudijo, da bi starše razjezili, naj bo to staršem znak, da želijo dokazati svojo moč – pogovorijo naj se v umirjenem tonu. Mladostniki niso sami zmožni predelati zanje uničujočih čustev jeze, zato nujno potrebujejo odrasle, potrebujejo svoje starše, ki zmorejo z mirnostjo sprejeti njihovo jezo, bes in razočaranja. Ne potrebujejo pa pridiganja, potrebujejo pa nekoga, ki jih zares posluša in jim ne vsiljuje svojega mnenja. Starši s svojo umirjenostjo mladostnikom pomagajo najti načine mišljenja, čutenja, vedenja, ki so ustrežnejši in sprejemljivejši od njihovih silovito jeznih, nepremišljenih in impulzivnih. V takih situacijah so mladostniki zelo sprejemljivi za modele ravnanja, tako pozitivne kot negativne, česar pa staršem nikakor ne smejo pokazati.

Tudi nesramnost ni sama sebi namen, mladostniki si želijo, da jih straši zaščitijo, jim postavijo meje, spregovorijo pa tudi o njihovi stiski.

Vzrok za tako ravnanje je krhka samozavest, njihova nestaavilnost in spremenljivost. Če se starši odzovejo na njihovo ravnanje s strogostjo, ostro kritiko, to doživijo kot neposreden napad nanje. Zagotovo se uprejo in postanejo nesramni in zajedljivi. V konfliktno situacijo gredo zaradi principa, vsebina največkrat niti ni pomembna.

Glede izzivov naj se starši pogovorijo z njimi o pomenu tveganja zanje in o posledicah le tega.

Če se mladostniki umaknejo v pasivnost, naj jih starši pustijo nekaj časa, da so sami, če pa opazijo, da se ne izogibajo samo njim, temveč tudi vrstnikom, je lahko to znak, da se dogaja nekaj neobičajnega – in jih ne pustiti v njihovi osamljenosti.

Starši se naj naučijo ločiti vrednost osebnosti mladostnikov od njihovih dejanj. Npr. če so neuspešni v šoli, še niso slabi ljudje ipd.

5. RAZVAJENOST, RAK SODOBNE VZGOJE Bogdan Žorž (2002)

Kaj je razvajenost? Nasprotno od *vaditi* – način vzgoje, ki *ne vodi* k temu, da bi se otrok naučil osnovnih pravil, omejitev...

Razvajen otrok je ranljiv, neodporen, nesamostojen, mehkužen...

Za zdrav razvoj je nujno potrebno preizkušanje, izzivanje nevarnosti, odpovedovanje, jasno spoznavanje meja... čeprav je to videti kot omejevanje otrokovih potreb, kar je po psihoanalizi vir frustracij.

Ne obstaja imeti »preveč rad« ali da bi otroku »preveč nudili«, **problem ni v količini temveč načinu – kako dajemo, nudimo otroku, kako mu izkazujemo ljubezen. Varnost je zamenjana z odvisnostjo, ljubezen s posesivnostjo**, brezskrbnost v okviru zelo omejenega okolja in kontroliranih pogojev, ki jih določajo starši.

Razvajeni otroci postanejo *zasvojeni z željo po čedalje več pozornosti, navadijo se na sprejemanje pretirane naklonjenosti*.

Narcizem: osebnostna motnja, za katero je značilna prezaposlenost s samim seboj (zaljubljenost v sebe – ne ljubezni do sebe!), združena z zelo siromašno zmožnostjo empatije, in razumevanja drugega, s čustveno hladnostjo ter samopoveličevanjem – odprtim (sebe prikazuje kot neodkritega genija, zvezdo... ali prikritim (vsepovsod vidi krivice, ki se mu godijo).

Žorž narcizma in razvajenosti ne enači. Narcis čustva igra, jih pa ni zmožen doživljati, razvajenec pa jih ni zmožen igrati – pri razvajencu lažje prepoznamo čustveno hladnost, nekatera čustva pa doživlja: razočaranje, jezo, sovraštvo, kadar mu ne izpolnijo njegovih pričakovanj. Narcis se vede, kot da meje ne bi obstajale, razvajenec pa jih ima pomaknjene daleč navzven, *vse služi zadovoljevanju njegovih potreb*. Narcis ne preraste podobe idealiziranega starša, ki jo ohranja in brani, razvajenec pa starša preobrazi v vlogo oskrbovalnega središča, katerega izključna naloga je zadovoljevanje njegovih potreb. Narcis ve, kaj vse bi on bil, razvajenec pa ne saj *nima jasno izoblikovanih želja, ciljev*. Razvajenec se čuti trajno ogroženega, da bi imel vse, kar si bo zaželel, čeprav ne ve, kaj bi si želel. Ne ve, kaj bi rad in mu te želje nihče ne izpolni. Narcis življenjsko energijo troši za boj z vsem tujim, drugačnim, razvajenec pa s svojo energijo ne ve kaj početi in jo prazni z raznimi nepomembnimi početji, ki tudi njemu ne predstavljajo nekega posebnega veselja.

Narcis in razvajenec sta si skupna v samoljubju.

Značilno za razvajanje je, da starši otroka povečujejo, opazno je precenjevanje, otroku se pripisujejo vse popolnosti, za katero trezno opazovanje ne bi našlo nobene utemeljitve in prikrievanje in pozabljanje vseh njegovih pomanjkljivosti, k čemer sodi tudi utajitev otroške seksualnosti. Otroku naj se godi bolje kot njegovim staršem, otrok naj ne bi bil podvržen obveznostim, omejitve lastne volje naj za otroka ne veljajo, naravni in družbeni zakoni naj se pred njim ustavijo, naj bo zares središče in jedro stvarstva - njegovo veličanstvo OTROK.

Razvajan otrok je prikrajšan za razvoj obrambnih sposobnosti - proti fizičnim nevarnostim okolja in razvoju obrambnega sistema fizičnega organizma.

Tudi glede prehranjevanja - otrok, ki so ga s hrano razvajali, odraste v človeka z izrazito neustreznimi prehranjevalnimi navadami.

Za otrokov socialni razvoj je pomembno, da dojenček postopoma odkriva samega sebe: jaz in mamó kot drugega: ne-jaz. Še vedno pa je pomembno, da preživi veliko časa v konfluenci ali fuziji ali stanju zabrisanosti mej in kako se brez nevarnosti izločiti iz tega stanja in se spet vanj vračati, da lahko tudi mama to stori proti njegovi želji in se ponovno vrne. Zatem vstopa v odnos z mamó tudi oče... Tako spoznava otrok osnovne zakonitosti odnosov in komunikacije med ljudmi, ki jo sestavljata **stik in umik** (ustvarjalno oz. soustvarjalno prilagajanje). Nauči se, kdaj potrebuje stik, kako vzpostaviti stik in sprejemati napor, kot tudi varne prekinitve umika iz stika in prepoznave, kdaj drugi ni pripravljen na stik z njim, sprejeti njegovo odločitev in prenesti razočaranje, poraz. Nauči se svobodnega odločanja, upreti pritiskom ...

Pri razvajanju otroku to ni omogočeno, zato ne zmóre vzpostaviti zdravih socialnih stikov v okolju, ni zmožen napora, pričakovanja do okolja so nesorazmerno velika, zato je stalno razočaran. Razvajeni otroci so nedružabni, netolerantni, zahtevni do okolja, zamerljivi, v skupini ne zmórejo ustvarjalnega sodelovanja, ne znajo se podrežati skupnim pravilom. Razočaranja doživljajo kot krivice in reagirajo ali nasilno ali z umikom, zapiranjem vase.

Starši se tudi na čustva razvajenca ne odzivajo ustrezno. Za zadovoljevanje potreb takšni otroci uporabljajo jok, saj so starši takoj pripravljeni ustreči, da le ne bi jokal. Tako žalost več ni prava žalost in veselje tudi ne, saj prehitro vse dobi. Tako so razvajeni ljudje čustveno otopeli in torej niso zmožni globokega čustvovanja.

Zatrta je tudi ustvarjalnost, saj v nič ni rabil vlagati napora, oziroma mu te možnosti niso dali, saj so takoj starši naredili tisto, kar je želel sam – npr. doseči igračo in ni občutil slasti in zadovoljstva ob dosežku. Vse poskrbijo drugi – ustvarjalnost je odveč. Temeljna bivanjska vprašanja, oblikovanje osebnih stališč do vprašanj: Kdo sem, zakaj sem, svoboda in odgovornost ter ljubezen in sreča ga ne zanimajo, se mu zdijo brez veze. Razvajeni otroci ne zmórejo prave ljubezni do sebe in tudi ne do drugih. Hvalijo se s svojo svobodo, kdo mi kaj more, vendar so popolnoma odvisni od drugih, da jim zadovoljujejo njihove želje, ki jih sami dobro ne poznajo, zato se odločajo za drogo, klape, računalnik, televizijo... Pozornost usmerijo v materialni svet in jim je svet vrednot tuj.

Osebnostna funkcija je torej oblikovanje teh temeljnih stališč, česar razvajeni otroci ne naredijo. Samopodoba pa je bolj želja po tem, kar bi rad bil ali kako bi me drugi radi videli (področje ego funkcije).

Razvajeni otroci se niso sposobni vključiti v neko pozitivno, delovno skupinsko dinamiko, nesposobni so ustvarjalnega sodelovanja, pristne komunikacije. Delujejo moteče, vendar ne disocialno, temveč je to le neko postavljanje, navidezna dejavnost brez napora, cilj je le izogibanje naporu in pristni komunikaciji.

Obstaja več tipov razvajanja.

V praksi ni primerov, ko bi šlo za čisto razvajanje. Vsi starši uporabljajo tudi druge vzgojne vzorce in prijeme. Ravno zato pa je razvajenost tako težko prepoznati.

PRIMERI:

RAZVAJENOST V MATERIALNEM OBILJU:

Jana: Do srednje šole vzoren otrok. Sedaj starše izsiljuje s samomorom, punca se zmrduje, starši jočejo, nosijo stvari namesto nje, ob namestitvi je imela zraven brezštevilne kovčke...

Je edinka uglednih staršev z visokim materialnim standardom. Oba starša sta zaradi službe veliko odsotna. Prinašala sta ji stalno dragocena darila iz potovanj. Tekmovala sta, kdo jo bo bolj razvajal. Prijateljice so ji bile nevoščljive. Odnosi med staršema bolj hladni, ujemata se poslovno. Jana je imela od malega vedno vse, kar si je zaželela in še več.

Spoznala je, da je vse »brez veze«, da se po nepotrebem žene po raznih krožkih, trudi s šolo, saj ima doma vse v izobilju. Prepričana je, da sta jo starša dolžna vzdrževati in če si ona zaželi počitka, ji ga morata omogočiti (ponavljanje letnika). Vse je imela za bedake, kar je tudi jasno povedala.

Pri osemnajstih želi od staršev opremljeno trisobno stanovanje in dovolj denarja, da bo lahko dostojno živela. Drugače se bo ubila - zares.

Starša sta jo želela obvarovati pred vsemi nevšečnostmi, ji želela vse najboljše. Starši kljub odprtemu pogovoru o razvajenosti niso bili pripravljene sprejeti nasvetov, kako naj sedaj začne postavljati meje in zahtevati, da Jana začne živeti odgovorno. Želeli so, da bi ji kdo drug pomagal – kakšna ustanova, ne glede na to koliko stane.

RAZVAJENOST V POMANJKANJU:

Marko je bil sin matere samohranilke. Od prvega razreda – vedenjski problemi, neubogljiv, moteč, ni sodeloval, izgubljal je šolske stvari, jih uničeval... Šolska svetovalna se je z njim ukvarjala kot z otrokom s specifičnimi težavami – motnje pozornosti, psihomotorni nemir. Mama je s šolo sodelovala. V šestem razredu je že zaostal, izostajal od pouka, se vulgarno vedel...

Mati je zanosila mlada, razšla se je s partnerjem še pred rojstvom, očetovstva ni urejala. Zaposlila se je, da bi poskrbela za Marka. Zasluži malo. **Ob Markovem rojstvu se je zaobljubila, da Marko ne bo trpel nobenega pomanjkanja.** Ta strah, da bi bil Marko česa prikrajšan v primerjavi z drugimi, jo še vedno hromi. Marko ne sprejema, da mu mati več ne zmore vsega kupiti. Do nje postaja vedno bolj nasilen in grob.

V skupini v Čepovanu je kazal podobne znake, vendar se je uspeh in vedenje v šoli začelo izboljševati. Opažali so, da je zelo izbirčen pri hrani – jedel je le nekaj jedi- praviloma samo kruh, salamo je vrgel stran, če je bil namaz, je vprašal za suh kruh...

Izsiljeval je mamo, vedno je imel v roki kokakolo, ki jo je polival... do vseh dobrin je imel omalovažujoč odnos.

Ko pa je zapustil skupino - na lastno željo **in mati je popustila**, se je obrnilo na slabše.

Za izpolnitev svojih želja – poklicnih, ni bil pripravljen vložiti nikakršnega navora. Do petega razreda je mama delala domače naloge namesto njega... kasneje pa ni več zmogla, saj tudi ni vedela, kaj ima za nalogo. Večkrat je izjavljal: »Ne bom se učil, dokler mi ne kupi...«

Ostajal je prepričan, da bo vse, kar si želi, že nekako z nekimi privilegiji, tudi dobil.

Marko je sicer zmoget povedati, da ima mamu rad, vendar mu je pomembnejša postala manipulacija.

Ob razvajanju je mati izgubila pristen stik z Markom in tudi svojo avtoriteto.

RAZVAJENOST IN PREVAROVANOST:

O prevarovanosti govorimo, kadar skušajo starši otroka čezmerno obvarovati, pred nevarnostmi, razočaranji. **Takšni otroci so nesamostojni, neodločni, podredljivi, brez hrbtenice, so plašni, bojijo se sprememb in novosti, pogosto so bolehn.**

Prevarovanost ali hiperprotektivnost lahko nastopa samostojno ali pa v kombinaciji z razvajenostjo.

Primer Mateje:

Ponavljala je 2. letnik, bila tik pred izključitvijo zaradi neopravičenih. Na šoli so zahtevali, da starši poiščejo strokovno pomoč, če ne jo bodo izključili. Na začetku je delovala poslušno kot kakšna sedmošolka. Na vprašanja je pridno odgovarjala in pazljivo pogledovala proti staršem. Očitna velika navezanost in odvisnost od njiju.

Mama je po rojstvu do male šole ostala doma, čeprav je imela službo, da bi se ji bolj posvetila, da ne bi bila v ničemer prikrajšana. Vse lastne potrebe sta podrejala njenim. Veliko so hodili okoli - na morje, v hribe...

V šoli je bila vedno zelo pridna in odličnjakinja. V dijaškem domu pa je začela dobivati v šoli slabe ocene in tudi manjkati. Ko je letnik ponavljala, je bilo še slabše. Vendar ni kadila, pila in poskusila droge, tudi ni imela kake posebne družbe, le hodila je okoli in se zagledala v kakšno izložbo, včasih je kar zaspala...

Ob prihodu v skupino je bila zadržana, trudila se je biti pridna, bila je bolj zase, v kolektivnih igrah se je razživela. Motila jo je spalnica, ni ji bila všeč kopalnica, navajena je bila pred spanjem še poslušati glasbo, pri hrani ji je bilo všeč zelo malo stvari, vsa oblačila je imela priznane znamke, ogromno časa se je preoblačila, lepitičila... Motili so jo ostali otroci, ker so bili neurejeni, niso bili lepo oblečeni... Z velikim odporom in nerodnostjo je izvajala hišna opravila, da so se ji drugi otroci smejali.

Rada se je pogovarjala in bila odkrita, o svojih izkušnjah iz dijaškega doma je govorila kot o neverjetni avanturi, pa čeprav je šlo za čisto običajne stvari kot na primer pijača v slaščičarni s kolegicami. O šoli pa je sedaj govorila brez vsake čustvene prizadetosti (ni se mi dalo, sem pač zaspala) v nasprotju s tem, ko sta bila prisotna še starša. Pristnih, globokih čustev do staršev ni bilo zaznati. Izkazalo se je, da so želje, načrti - ne njeni, ampak od staršev. Pri pogovoru o potrebah je imela težavo prepoznati, kaj to sploh je. Pri željah in pričakovanjih pa se je čisto razživela, vse ji je bilo zanimivo. S starši je spregovoril odkrito o prevarovanosti, zaradi česar Mateja ni pripravljena na samostojno življenje, ker ga ne pozna in razvajenosti zaradi katere ne pozna same sebe, svojih potreb, želja, ne sprejema odgovornosti zase in pričakuje, da ji bodo vse probleme rešili drugi. Starša sta sporočilo razumela in sprejela in doživela hudo spoznanje, na kar sta bila pri vzgoji najbolj ponosna, se je izkazalo za škodljivo zmoto. Tudi Mateja je v razgovoru sodelovala in bilo ji je pristno hudo. Kako naprej? Mateja je prepričana, da bo zmožna, starša sta ji takoj zaupala, postaviti jih je bilo treba na realna tla; opozoril, da se bodo težave še ponavljale, da je to za Matejo pretežko breme, da ga bo zmožna sama - ključno vprašanje, kako zagotoviti, da bo Mateja imela potrebno oporo v starših, tudi nadzor in sprotno preverjanje, kako napreduje in da bo prispevalo k Matejinemu prevzemanju odgovornosti.

Vloge zamenja: Matejo pripravil, da podvomi v svojo trdnost in prosti starše, da jo nadzirajo, s tem je odgovornost ostala njej, starši so prevzeli le vlogo, ki jim jo je Mateja prepustila. Nato je sama določila ukrepe,

kaj bo, če ne bo izpolnila dogovora. Dogovorili tudi, kaj bodo njene zadolžitve doma, da staršem povrne za njihov trud in za dolžnosti, ki jim jo je naložila. S starši so se še velikokrat slišali. Na začetku se je vse obrnilo na boljše, nato prva kriza, špricanje, starši so reagirali burno, kot so se dogovorili. Mateja je bila silno užaljena, da vidita samo njene napake, njenega truda pa ne, vnel se je prvi resen prepir. Mateja je staršema očitala, da je ne marata, da jo imata namesto kanarčka, za svojo igračo in lastnino. Starša sta bila prizadeta, obupana, bala sta se, da sta jo izgubila. Potem sta očitala svetovalcu, da je on zato kriv... takšnih preprirov z Matejo je bilo še veliko, saj tudi Matejinim napakam ni bilo konca. Starše je usmerjal, naj začnejo sprejemati in spoštovati Matejo takšno, kakršna je, z njenimi napakami vred, čeprav sta v sebi nosila podobo idealne hčere, skoraj boginje. To podobo je bilo potrebno uničiti in nadomestiti z realno Matejo. Počasi so se stvari obračale na boljše; uspeh se je popravil, čeprav ni bila več odličnjakinja, postala je tudi odrezava, jezikava, vendar se je morala šele učiti občutka za pravo mero. Redko lahko pričakujemo pozitiven razplet, kadar sta razvajenost in prevarovanost v kombinaciji, saj starši redko zmorejo uvid oziroma so redko pripravljeni sprejeti težko nalogo popravljanja svojih vzgojnih zmot in ne zmorejo spremeniti svojega vzgojnega modela. Še težje je, kadar nista prisotna oba starša, ki se medsebojno podpirata, saj delujejo takšni otroci na trenutke zelo nebogljenost in kar kličejo po še večjem varovanju, so pa tudi zahtevni, manipulativni in kaj hitro spremenijo starše v svoje slugе.

RAZVAJENOST IN POPUSTLJIVOST:

Pogosto menimo, da je popustljivost sinonim razvajenosti, vendar ni tako.

Doslednost ni, da se do vseh otrok in vselej obnašamo enako, to bi bila togost, dresura, otroke pa se ne da enako vzgajati, saj so različni. Doslednost je trud, da starši sledijo vzgojnim ciljem, da vedno skušajo presoditi, kaj neka vzgojna situacija pomeni in da ni možno vedno trobiti v isti rog, saj sta tudi starša različna. Vendar, da drug drugemu ne rušita vzgojnih prijemov, se medsebojno usklajujeta in tudi sprejemata drobne spodrsaljaje, ki jih prinese slaba volja, utrujenost... takšni spodrsaljaji postanejo celo koristni, če jih priznata sebi in otrokom.

Pretirana popustljivost je druga skrajnost pri vzgoji, ko starši postavijo jasne zahteve, pravila, omejitve, a ne vztrajajo, da jih otroci izvršijo. Morda se jim otroci zasmilijo, morda se jim mudi, morda se ustrašijo, da so prestrogi, pretrdi. Popustljivost torej ni razvajanje. Je pa pogosto v kombinaciji:

Denis:

Hude vedenjske in učne težave, samovoljno je prihajal v razred in odhajal iz razreda, bil je vulgaren do učiteljev, izmišljal si je vedno nove »stose« na račun učencev in učiteljev, na občudovalce pa se ni spravljal. Nasilen ni bil, čeprav so se ga nekateri sošolci bali. Šesti razred je ponavljal.

Tudi v skupini je s tem nadaljeval. Vendar ni zmožel nobenega resnejšega napora, nobene vztrajnosti, motil je ostale, ki so ga še podžigali... Njegovi zvezki so bili prazni ali nečitljivi, tudi sam jih ni znal prebrati. Popolno neznanje glede učne snovi. Psihološki testi so pokazali normalno razvite sposobnosti, čeprav je deloval kot nekdo, ki bi ga bilo treba preusmeriti na šolo s prilagojenim programom. Na individualnem razgovoru se je zavedal neustreznosti takšnega obnašanja ter kazal željo po spremembi vedenja in da popravi učni uspeh. Vendar je tudi po številnih razgovorih takoj v skupini prevzel staro vlogo pavlihe.

Starša sta bila pripravljena sodelovati. Denis je bil zaželen otrok, oba sta ga imela rada, »morda še preveč«, vendar sta bila mnenja, da ga nista razvajala. Že od malega je bil živ in ni pri nobeni stvari vztrajal. Mati je po porodu nekaj let ostala doma in se posvetila otroku. Starša sta se v nemoči zatekala tudi k fizični kazni, čeprav zelo blagi, nato pa ju je pekla vest. Denis se skoraj ni spominjal, da bi bil kdaj tepen. Imela sta slabo vest, tudi drug drugega sta obtoževala. Potem sta se poskušala Denisu odkupiti: vse sta mu kupovala, ga vozila okoli in mu nudila vse privilegije. Denis se je naučil, da se spleča starše razjeziti, ker mu potem vse nudita. Ko je bil večji, je tudi grozil, izsiljeval, da ne bo šel v šolo, če mu ne kupita... Zato je bilo njegovo burkasto vedenje kot nalašč primerno, saj ni hotel povzročiti nobene resne škode. Ko mu v skupini nismo popuščali, je izvedel pritisk na

starše **in starši so popustili ter ga odpeljali**. Fant tudi naprej ni nič delal. Še v skrajšanem programu ne, vendar sta starša še naprej popuščala in se tolažila, še dobro, da ni zašel v drogo ali kriminal.

RAZVAJENOST IN PREMEHKI STARŠI:

Razlika med smiljenjem in usmiljenjem. Smiljenje je le čustvena komponenta (stanje), usmiljenje pa je čustvena in razumska komponenta; je usmerjeno v akcijo in včasih tudi tako, da človeku povzročimo bolečino, da mu prihranimo še večjo. Npr. kirurgi....

Tudi starši so do otroka usmiljeni – prizanesljivi, razumevajoči. Da imajo sočutje do njih, da jim želijo dobro, vendar stalno razumsko in izkustveno preverjajo, kaj je tisto, kar je za otroka res dobro.

Pri premehkkih starših pa prevladuje smiljenje pred usmiljenjem. Nesrečni otrok se jim smili, ko mora pomivati posodo, delati domačo nalogo... in tako mu naredijo medvedjo uslugo in naredijo vse namesto njega.

Za Domna so pomoč poiskali starši. Z vsemi sošolci je neprestano prihajal v konflikte, potem pa se je pritoževal, kako so vsi proti njemu... Izgubljal je šolske stvari, krivil sošolce, da so mu jih ukradli. V šoli ni poslušal, obveznostim se je izogibal.

Mati je celo vedela, da potrebuje trdo roko in se zavedala, da jo pretenta, ker se ji smili. Vzgoja je bila izključno materina zadeva, oče je bil veliko zdoma, ni se čutil kos tej nalogi. Odgovornost je prelagal na ženo, sam pa je pridno nosil stvari iz potovanja za Domna, ga zagovarjal...

Mati je videla trpeči izraz na Domnovem obrazu in takoj vse naredila namesto njega. Domen se je naučil pokazati trpeči izraz pa tudi veselje, ko sta mu ustregla. Otrok je z njima manipuliral, ju obvladoval.

V šoli pa so učitelji postavljali zahteve, z učenci je prihajal v konflikte zaradi svojega vedenja. Ker je bil neprilagodljiv se ni zmozel nikoli podrediti in je vse odgovornosti prenašal na starše, ki sta delala naloge, hodila v šolo in zahtevala, da se kaznujejo ostali učenci...

Domen se je bivanju v skupini uprl s trpečim izrazom, **starša sta ponovno popustila** in pričakovala pomoč, ki bi bila zanj in otroka neboleča, ki bi spremenila okolje, ne pa njih.

RAZVAJENOST IN PROSTOST:

Svobodo in odgovornost je zelo jasno opredelil Viktor Frankl, utemeljitelj logoterapije. Utemeljil je, da ne more biti resnične svobode brez odgovornosti. Vendar po številni skušajo živeti in udejanjati svobodo brez odgovornosti. Ravno mladi si pogosto tako predstavljajo svobodo – prostost. Torej svoboden sem, ko lahko delam, kar hočem. Tako si predstavljajo prosti čas: čas brez pravil. Ne verjamejo, da so pravila koristna. Vaja: tako, da nihče ne upošteva pravil, da vzgojitelji nagajajo, motijo... IZKUŠNJA.

Starši dajejo preveč prostosti otrokom, ker menijo, da jih tako vzgajajo v samostojne, celo odgovorne osebnosti. Nekateri menijo, da je to otrokova pravica, nekateri menijo, da sledijo napotkom iz strokovne literature, nekateri so se počutili preveč utesnjeni v otroštvu in gredo v drugo skrajnost.

Sandi: Pomoč poiskala mama, sam je menil, da je ne potrebuje. Mati odraščala pri strogih, zahtevnih starših, ostala sama z otrokom, kmalu je šla na svoje, materialno ga ni razvajala in poskušala ga je vzgojiti v svobodno in odgovorno osebnost, tako da mu je prepuščala iniciativo, pustila mu je, da se razvija po svoje, se mu je posvečala, silila ga ni z ničemer. V vrtec ga ni dala, ker se je bala, da bi ga preveč utesnjevali. V varstvu je bil pri znanki, ki je tudi sama tako vzgajala svojega otroka.

V šoli problemi: bil je svojeglav, nemiren, mama prišla v konflikte z učitelji, saj je bila prepričana, da ga hočejo vsi utesnjevati, na silo disciplinirati. Po petem razredu začel neopravičeno izostajati, kaditi, do učiteljev postajati nesramen, začel se je družiti s starejšimi, vedenjsko problematičnimi, do mame je postal grob, zahteven, nasilen, zahteval je denar. Ko se je z njim skušala pogovoriti, je bil poln obljub in ves mehek, vendar je bilo vse slabše. S socialno delavko se ni hotel niti pogovarjati, ko je prišla domov, poskusili so z različnimi oblikami pomoči, a Sandi je vse odklonil, v primeru namestitve v zavod pa zagrozil, da bo naredil samomor, še prej pa razbil njo. Začel je segati po drogah. Ko je poiskala pomoč zase, je ugotovila, da je šla v drugo skrajnost.

Morala je predelati oziroma urediti odnos do svojih staršev, nato do sina. Ugotovila je, da jo ima povsem v oblasti. Toda rada ga je imela kljub temu – nato je potrebovala veliko časa, da je povsem razčistila, kaj pomeni imeti ga rad. **Ko je sama postala bolj trdna, je ugotovila, da se sinovih groženj ne boji več, zmore se upreti njegovemu izsiljevanju in da ga zmore kljub vsemu še imeti rada. Tako se je začel spreminjati tudi Sandi,** ni bil več tako grob, tudi izsiljeval ni več, zmogla sta se celo odkrito pogovarjati in upanje ji je začelo rasti. Sama je prerasla krog samoobtoževanj.

Vzgoja v prostosti, brez obveznosti in omejitev je razvajanje.

RAZVAJENOST IN RAZPUŠČENOST:

Prostost nudijo starši zavestno v najboljši veri, da ravnajo prav.

Razpuščenost se dogaja nezavedno, nenamerno – slabše razvit starševski čut. Običajno so prezaposleni z drugimi stvarmi, kar pomeni, da so jim bolj pomembne. Imajo pa toliko starševskega čuta, da občasno želijo biti dobri starši in imajo občutke krivde in se poskušajo odkupiti z kupovanjem dobrin, ugodnostmi, privilegiji, spregledi...

To pa je že kombinacija razpuščenosti in razvajanja. Simona: Pomoč so poiskali starši na predlog šole. Popustila je v šoli, se po svoje zabavala, pouku se je izmikala, v šolo je hodila brez potrebščin, v šoli so posumili tudi na slabše umske zmogljivosti, vendar so testi pokazali, da je normalno razvita. Očitna je bila socialna nezrelost, obnašala se je kot otroci iz prvega razreda, brez sleherne odgovornosti, delovnih navad, brez reda.

Starši so iskali privilegije, punca je hodila okoli, ko sta bila starša odsotna. Simona je bila zasvojena z japonskimi risankami in se je skoraj preselila v domišljjski svet. **Notranje je bila povsem zadovoljna, brezskrbna, neobremenjena s travmami in tudi moralnimi, socialnimi normami, pravili. Sledila je svojim trenutnim željam in počutju in se jim podrejala. Izogibala se je naporu, zatekala v brezskrbnost. Svoje želje po uspešnosti je takoj opustila, ko je bilo potrebno kaj truda.** Celotno disocialno vedenje je bilo zanjo prenaporno, odveč in nekoristno. Ko so omejili izhode in gledanje televizije, se je pojavil dolgčas, je šlo na slabše (neprimerne vedenjske poteze), vendar so počasi začeli vznikat pravi interesi: želja po šolskem uspehu in druge želje, začela je bolj kritično gledati na svoje vedenje in razmejevati, kdaj jo imajo resnično radi sošolci in kdaj se le na njen račun zabavajo. Tudi v teh primerih se starši pogosto raje umaknejo, kot da bi kaj spreminjali, otrok pa je tudi zadovoljen.

RAZVAJENOST IN VZGOJNA ZANEMARJENOST:

Znaki: neprimerna skrb za prehrano, obleko, osebno higieno, zdravje, šolanje ipd. Tukaj redko prisotno tudi razvajanje. Dušanika je v skupino prišla na predlog šole in socialne službe. Mama ju je preživljala s skromno plačo čistilke. V šoli so jo opisali kot ljubečo, a vzgojno nedosledno. V šolo je zamujala, bila je neurejena, smrdela...

V skupini so jo morali s trdo roko učiti osnov umivanja, preoblačenja, čistoče nasploh, obnašanja pri mizi, reda. Povedala je, da doma mama vsak dan kupuje čokolado, deodorante, druge modne dodatke, zvečer lahko gleda televizijo dokler hoče, nič ni treba delati, še krožnik iz mize ji pospravi mama.

Osvojila je le osnovne higienske navade, ostali privilegiji, razvade pa so ji bili pomembnejši, da bi se usmerila h kvalitetnejšim življenjskim ciljem. Usmerjala se je le v drobne površne užitke, zabave, disko, fantovska družba, zanosila in ostala na družbenem obrobju, kjer bo verjetno vedno rabila družbeno pomoč.

Mama je Dušanko kljub revščini vzgajala v občutku, da se za nič ni potrebno potruditi, da ni človek poklican, da sam skrbi za zadovoljevanje svojih potreb in želja, ampak so za to dolžni skrbeti drugi.

Samo vzgojna zanemarjenost ni nujno slaba popotnica za življenje, saj so v življenju skromni in radi sprejmejo pomoč drugih in jo s pridom uporabljajo. Kombinacija z razvajenostjo pa je usodna.

Previdnost, da otrokom ne bi dajali občutka manjvrednosti, je pomembna takrat, kadar izhajajo iz družin, ki so socialno ogrožene zaradi bolezni, invalidnosti, in drugih razlogov, zaradi katerih starši ne zmorejo ustvariti dovolj zaslužka. Ni pa rahločutnost na mestu, ko starši zaidejo v revščino zaradi lastne delomrznosti, nesocialnosti in podobno, saj to prenašajo na svoje otroke in bi s takim odnosom to podpirali. Tudi takšnim otrokom je potrebno pomagati, saj niso sami krivi, da imajo takšne starše, vendar je pomembno, da začutijo, da je takšna odvisnost od družbe breme, da začutijo željo, da se sami dvignejo iz te odvisnosti.

RAZVAJENOST IN ČUSTVENA PODHRANJENOST:

Čustvena podhranjenost označuje neodzivnost, zaprtost vase, bojzljivost in napadalnost, ki jo opazamo pri otrocih, ki odraščajo v čustveno hladnem, neodzivnem okolju.

Otrok potrebuje okolje, *kjer doživlja vse vrste, oblike in intenzitete čustev in kjer lahko tudi sam izraža svoja čustva.*

Starši, ki le igrajo svoja čustva zaradi okolice in otroka ob tem razvajajo z raznimi dobrinami:

Jure je bil bolehen, veliko je manjkal v šoli, nič resnega, ni veliko komuniciral, ko je spregovoril, je bilo to naučeno, tudi hoja robotizirana, nikoli se ni nasmehnil, pa tudi nobenega drugega čustva ni pokazal. Jedel je zelo počasi, skoraj nobena hrana mu ni bila všeč, v šoli so ga imeli radi, bil je zelo vpljuden, prav nič moteč, le počasen. Telovadil ni. Resnejšega pogovora ni sprejemal.

Vedno je Jure prvi poklical starše, pogovor mehanski, kaj bo dobil. V odnosih ni bilo pristnih čustev, oče čustva kazal raje z dajanjem privilegijev, kupovanjem, saj si ni upal kazati čustev, ker je občudoval ženo, ki je bila tako razumska. Ona ga je opozarjala, da ga razvaja, da pa sama ne bi izpadla zmaj, je tudi ona kupovala stvari - ni mu bilo potrebno pomagati v gospodinjstvu, lahko je bil pokonci dolgo, brez omejitev igral računalniške igrice... Te ugodnosti so mu bile nadomestilo, za čustveno toplino in bolj, ko je bil bolehen, več je bilo teh ugodnosti. V skupini je Jure spremenil vedenjske vzorce, saj je ugotovil, da mu ne prinašajo koristi, celo zadovoljstvo je imel, ko je pristneje komuniciral. Doma pa po starem. Ko so starši po svetovanju manj razvajali, je vedenje šlo celo na slabše, Jure je postal nasilen, zahteven, izsiljevalski... vendar sta se starša bila pripravljena učiti bolj pristne komunikacije in odnosa. V čustveno toplejši klimi se je Jure začel boljše počutiti in bilo je vse manj potrebe po razvajanju. Jure je pred tem dobival dvojna spročila – čustvena hladnost in razvajanje – nevarnost, da se razvijejo psihotične motnje.

RAZVAJANJE IN SPRTI STARŠI:

Starši svoje boje razširijo tudi na otroke in otroci niso nič drugega kot bojno polje, na katerem preizkušata svoje moči. Običajno se takšni starši borijo za svoje otroke, jih rešujejo iz krempljev drugega starša, ki jih uničuje ali jih branijo pred njim. Otroci so žrtev teh bojev, starša sebe prikazujeta kot dobrega in drugega kot slabega, ne zavedata kakšno škodo povzročata s tem otroku. Razvajanje ob tem je pogosto.

Andreja se je pritoževala predvsem nad neizpolnjenimi obljubami staršev, nezadovoljna je bila z obema staršema, živela je skupaj z njima, nato sta se onadva hotela ločiti. Vedno, ko sta se kregala, je imela koristi od tega, zato se je tudi naučila zanetiti spor, tako da je enemu od staršev rekla, da ji bo drugi kaj kupil in drugi ji je obljubil še več... Namesto čustev so vstopali trenutni užitki in preračunljivost, naučila se je, da so starši sredstvo manipulacije.

Bolj ko takšni otroci odraščajo, večje so njihove zahteve in ko jih starši več ne zmorejo izpolniti, se obrnejo proti njim, saj čustev že dolgo ni več, vendar se otroci ne osamosvojijo, ampak ostanejo nesamostojni in nezreli, le staršev več nočejo.

RAZVAJENOST IN DUHOVNA PRAZNOTA:

Duhovnost je odprtost za bistvena bivanjska vprašanja – Kdo sem, zakaj živim? Ljubezan, svoboda in odgovornost. O duhovni praznoti običajno govorimo, kadar se posameznik skuša izmakniti pritisku teh vprašanj, tako da jih zanika, da so nepomembna. Nekateri najdejo začasno mašilo v uspehu, ugledu, moči, premoženju, užitku, zabavi... Vendar takšni starši ne morejo biti v pomoč svojim otrokom pri iskanju odgovorov na ta vprašanja.

Zvezdana: V srednji šoli je nenadoma povsem odpovedala. Učno pa tudi: manjkati je začela. Pred tem pridna, ubogljiva, odličnjakinja, športnica, s kupom medalj, glasbena šola... Starša uglajena uspešna poslovneža. Šli so na smučanje, počitnice... da bi si opomogla, pa nič. Zvezdana je skoraj povsem opustila glasbeno šolo, šport... še zdravstvene težave so se pojavile.

V skupini je ostala osamljena, brezvoljna, vse ji je predstavljalo neznanski napor.

Tudi pogovor z njo je bil težak, govorila je samo, kako ji je hudo, kako je nič ne veseli, kako nima nobene energije, kako rada bi bila uspešna pa nima moči...

Tudi nesrečno zaljubljenost, ki jo je doživela, je opisala popolnoma neprizadeto. Izrazila je besedo praznota! Spodbujal jo je, da bolj natančno začuti to praznoto, jo nariše, si jo predstavlja, občuti, voha, da začuti sebe v tej praznoti. Sebe ni mogla najti v praznoti. Kmalu je prišla na dan s pravimi bivanjskimi vprašanji. Kako je sama sebi tujka, kako sploh ne ve, kdo je, zakaj živi, kaj počne na tem svetu..., kako sovraži tisto pridno punčko, ki živi neko drugo življenje, ki so ga hoteli starši, ne pa ona sama. Posesivni starši ji niso dali dihati, določili vse in od nje zahtevali le rezultate.

Starša sta to zanikala, ji vse nudila, nagrajevala, za nič ji ni bilo treba skrbeti, le za šolske obveznosti, glasbeno šolo in treninge. Skozi razgovore o pridni punčki se je ta njena podoba pridne punčke, ki ji ni bilo treba za nič skrbeti spreminjala v razvajeno punčko. Čeprav so bili treningi naporni, sama ni rabila misliti na nič, starši so za vse poskrbeli.

Celo posesivnost je pomenila sestavni del brezskrbnosti.

Vendar je Zvezdana razmišljala naprej in punčka se ji je začela smiliti, kaj ji bo vsa ta navlaka, ki jo ima doma, šola, treningi, glasbena... In pojavljala so se še težja vprašanja: Zakaj sploh živi, kaj na svetu sploh počne...

Nato je usmeril pozornost od male punčke k sedemnajstletni Zvezdani... kdo je ta mala punčka, ali si to ti? Nato je začela tiho jokati. Počasi se je začela zavedati, da je odraščala v nekem namišljenem, neresničnem svetu, starša sta ji nudila vse, le na življenje je nista pripravila... da bi odraščala brezskrbno, da se ne bi obremenjevala z ničemer. Sama je dejala; kot da nisem človeško bitje, kot da sem kanarček v kletki, zlati kletki, ki ga imajo radi, a še vedno je to kletka. Sedaj pa sploh ne vem, zakaj bi živela zunaj kletke. Skušal jo je vzpodbuditi, da se vključi v skupino mladih, ki iščejo odgovore na bivanjska vprašanja. Starša sta se zmrdovala.

Starša sta uporabljala metodo učenja samo s »korenčkom«. Mladih, ki odgovorov na ta vprašanja ne vedo, je veliko, a jih na neki način iščejo, Zvezdana jih ni znala niti prepoznati, saj v zlati kletki za njih ni bilo prostora.

RAZVAJENOST IN NASILJE:

Pogosto je psihično (poniževanje, zasmehovanje, zastraševanje) in fizično nasilje (pretepanje) in tudi spolne zlorabe.

Pogosto se pojavi nasilje in razvajanje zlasti pri nekoliko starejših otrocih, ko razvajeni otroci prenehajo biti ljubki in postane njihova zahtevnost prevelika in za starše moteča, staršem hitro zmanjka vzgojnih prijemov in se zatečejo h klofutam... Seveda, razvajeni otroci niso navajeni poslušati, navajeni so le zahtevati. Starši seveda otroka tako kaznujejo le za lastne vzgojne napake.

Včasih pa se to začne dogajati že prej, v družinah kjer je nasilje očitno in prikrito razvajanje in obratno. To je pogosto takrat, ko so starši sami v družinah doživljali nasilje in sedaj hočejo vzgajati drugače. Vendar se prehitro razjezijo, ko otroci niso ubogljivi in potem nekontrolirano pada po otrocih. Ko jeza mine, pride slaba vest in nagrade. Otrok se nauči, da je batine dobro prenesti, saj sledi nagrada in otrok ne postane boljši, saj bi batine pa tudi nagrade prenehale.

Tadej: Nasilniško obnašanje, neprimeren odnos do učiteljev in sošolcev, uničevanje stvari, od šolske opreme do lastnine sošolcev. Živel je sam z mamo od drugega leta, sta se starša razvezala. Oče je bil nasilen do mame in Tadeja, najprej pretepal, potem se odkupoval. Mati je počela kasneje s Tadejem enako. Deležen je bil torej veliko posrednega (nad mamo), kot neposrednega nasilja.

Ko v skupini ni bilo kaj v skladu z njegovimi pričakovanji je koga udaril, kaj razbil. Tipično sliko agresivno zavrtega otroka, ki je žrtev nasilja ali zlorab. Očitna je bila njegova velika zahtevnost, izsiljevanje, izbirčnost, nekooperativnost.

Mama je opisovala, ko Tadeja tepe, se ji smeji, potem zahteva in ona mu v vsem ustreže. Takoj, ko so bili vidni napredki v obravnavi, je mati prekinila stike. Tadej pa se je vse bolj usmerjal v proti disocialnosti...

RAZVAJENOST IN ZLORABE:

Pogosto pri spolnih zlorabah. Mati razvaja, ko ji npr. hčerka pove, da je zlorabljen od maminega partnerja, pa ji »ne verjame« in si slab občutek odpravlja tako, da hčerko razvaja. Storilec pa tako nagrajuje zlorabo z različnimi stvarmi. **Že zloraba je huda travma, če pa jo starši skušajo prikriti še z razvajanjem, se otrokova oškodovanost še močno poglobi. Otrok izgubi občutek za samospoštovanje, občutek za**

zaupanje, oblikovati se začne le manipulacija. Izoblikuje si navidezno predstavo samega sebe, okolje in svoje telo doživlja kot servis za zadovoljevanje lastnih želja in povsem izgubi stik s seboj. Odrašča v nekakšno razcepljeno osebnost.

Danijela: vse zgoraj navedeno. Dajala je vtis živahnega, sproščenega, navihanega in brezskrbnega dekletca. V skupini je hitro, prav nič nasilno, začela uveljavljati svojo voljo. Zнала je biti ljubka v svojem obnašanju. Zelo izbirčna je bila pri jedi, muhasta in zahtevna na vseh drugih področjih. Z lahkoto je govorila o zlorabi, kar je čudno, saj so tega zmožne le osebe, ki mnogokrat ponavljajo zgodbo in so si nadele masko brezčutnosti in mehanično pripovedovale, kot da se njih ne tiče. Danijela ni imela takšne maske, delovala je pristno. O obeh: očimu in mami je lepo govorila (z vsem sta jo razvajala), bil bi super tata, če ne bi zahteval tistega. Tudi o zlorabi je spregovorila v trenutku jeze, ko ji nekaj nista hotela kupiti, saj so bili bolj ravni.

INSTITUCIONALNA RAZVAJENOST:

Razvajanje babic in dedkov in drugih sorodnikov ni tako škodljivo, saj so za vzgojo pomembnejši vedenjski vzorci staršev, razen v primerih, ko ni ustrezne starševske vloge zaradi odsotnosti staršev in so ostali pomembneje vključeni v vzgojo ali ko starši nimajo nobene besede...

Kaj pa ostale razvajenosti: vedno manj hodijo, vedno več se vozijo...

Na otroke, ki so zelo nemirni, hiperkinetični, slabo vpliva pretrda vzgoja, premehka pa tudi.

Primer zelo nemirnega Simona, ki so ga obravnavali kot hiprekinetika in so mu po navodilih strokovnjakov vse tolerirali tudi starši. Fant je presegel vse meje, ko pa so ga postavili pred dejstvo, da bo šel v zavod, se je zmožgal vesti sprejemljivo in tudi delal je v šoli.

RAZVAJENOST IN ODVISNOST:

Otroci, ki so žrtve nasilja in zlorab, so brez notranje trdnosti in iščejo oporo zunaj sebe. Z drogo se počutijo sproščeni, svobodni, močni, enaki drugim.

Otroci, ki odraščajo v trdih togih družinah, kjer se ne počutijo ljubljene, iščejo sproščene odnose in sprejetja drugje. Vrstniška združba, kjer so doma tudi droge. Namesto svobode iščejo prostost, saj pozitivnih vzorcev doma niso imeli. Prostost, izziv brezmejnost: koliko si upaš, koliko so zares »svobodni? – droge«.

Otroci, ki odraščajo v družinah, kjer so jih razvajali, živeli brezmejno, vse zadovoljili, želeli okusiti vedno več - droge.

Breda je bila pred izključitvijo zaradi neopravičenih, prvi letnik srednje šole, neprimerna družba, starša sta se bala, da se drogira. Kadila je travo, do katere je bila nekritična. Tudi izostanke je opisovala: da sreča kakšnega prijatelja in gredo malo okoli in potem kar ni mogoče več iti v šolo.

Stežka je prepoznavala, da se zaradi marihuane ni zmožla učiti, slediti pouku, zato tudi ni bila pripravljena prekiniti. Vse je jemala zelo lahkotno, neodgovorno. V otroštvu so jo razvajali, sedaj topli. Spoznala je, da je bila kot mala »odvisna od staršev, da ni imela svoje lastne volje, ni se naučila biti samostojna, sedaj je izbrala drugi vir odvisnosti, od nečesa mora biti odvisna. Ne zna biti svobodna.«

RAZVAJENOST IN SPOLNOST:

Včasih je bila spolnost tabu, v 60. letih druga skrajnost, dandanes se mladi srečujejo z njo prezgodaj, ko ne zmorejo razumsko, čustveno in telesno še tega sprejeti. Je potrošno blago.

Razvajan otrok je navajen, da se mu ugoditi v vsaki želji pa tudi ni v dobrem stiku s samim seboj in ne pozna dobro svojih želja, pričakuje, da mu bo izpolnjeno vse, kar naj bi bile njegove želje. Razvajan otrok ne zmore odrekanja, odlašanja in tudi v spolnost vstopa prezgodaj. Tudi spolnost je plitva, ni napetosti, pričakovanja, zato je tudi zadovoljstvo plitvo. Nevarnost promiskuitete. Nič ne vedo o odnosih med moškim in žensko - imeti rad, ne samo zaljubljenost.

Druga skrajnost razvajencev, spolnost jih ne zanima – dolgčas. Bolje enega skaditi...

RAZVAJENOST IN SAMOMORILNOST:

Pomehkuženost, ranljivost sodobnega človeka. Družba blaginje pa toliko samomorov.

SONJA, študentka.:

Na obravnavo jo je bolj privlekla prijateljica. Brez volje do življenja, nič je ne veseli. Ne more študirati, zapira se v sobo... Že večkrat je pojedla tablete, pa so jo našli... Ker je težko govorila o sebi je predlagal, da napiše svojo življenjsko zgodbo.

Starši so ji nudili vse, srečno otroštvo, že v srednji šoli se je počutila izgubljena, ni se mogla vživeti, vse ji je bilo tuje. Na fakulteti, ko je bivala v drugem kraju in ji je bilo tako hudo, da je pojedla tablete...

Ko se je risala, svojo podobo na list, se je narisala brez rok in nog in ko je sama razlagala risbo, je kmalu povedala: moje roke in noge so zakrnele, nihče me jih ni naučil uporabljati, saj so zmeraj vse oni naredili zame in so ostale zakrnele. Razvajanje jo je naredilo nesamostojno, nesposobno samostojnega življenja. Navajena je bila, da njene probleme rešujejo drugi in ker tokrat niso, se je počutila izdana, zavržena, izgubljena v praznoti.

Od tu je šlo hitreje: pomagal ji je, da je vzpostavila tesnejši stik s seboj, da je začutila sebe, odkrila samo sebe, svoje telo, svoje misli, čustva, želje, hotenja, kar hitela je, hotela je nadoknaditi zamujeno. Začutila je, da je potreben napor in ugotovila, da ji napor prinaša občutke zadovoljstva, samospoštovanja.

Ker je bila verna, je njeno otroško vero kmalu zamenjala zrelejša, v kateri je bil prostor tudi zanjo in tu je začela spoznavati tudi odgovornost zase.

JE RAZVAJENOST OZDRAVLJIVA?

Trdo in resno delo je najboljšo zdravilo. Narcistično neizpolnjeni starši sami priznajo, da si sami celijo rane, ko razvajajo. Starši se morajo s tem soočiti. Kadar gre za kombinacijo razvajanja in pretrde vzgoje, nasilja, se starši niso pripravljene vključiti v psihoterapevtski proces.

Delo s starši po naslednjih korakih:

1. Prepoznavanje in sprejetje razvajanja kot pomembne motnje v lastnem vzgojnem delovanju.
2. Prepoznavanje lastnih vzgibov, motivov za razvajanje.
3. Ozaveščanje lastne vzgojne izkušnje iz otroštva.
4. Definicija lastnih vzgojnih ciljev.
5. Preverjanje skladnosti vzgojnih metod s postavljenimi cilji.
6. Korekcija lastnih vzgojnih metod.

Delo z otroci pa:

- Učenje poslušanja; ker ne znajo poslušati, le ukazovati.

- Stik s samim seboj. Ni v dobrem stiku s samim seboj, svojimi čustvi, pristinimi željami... šele ko bo v boljšem stiku s samim seboj, bo prišla tudi motivacija za nadaljnje delo.

- Problemi meje. Ozaveščanje meja, podučevanje zakaj.

- Svoboda in odgovornost. Svobodo je zamenjal s prostostjo, misli, da je vse dovoljeno.

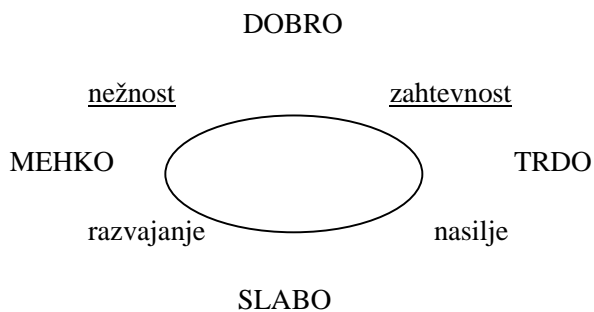
- Odrekanje. Ne prepovedi, saj jih doživlja kot krivico, ampak izbira. S tem se tudi uči odločanja. Izbira možnosti mora pomeniti odpoved, odrekanje drugi možnosti.

- Vztrajnost. Veliko angažiranje terapevta. Brez vztrajnosti ni rezultatov, brez rezultatov zadovoljstva in tudi ne motivacije.

Izoblikovanje razne pozitivne samopodobe z raznimi vajami ni dovolj, saj izoblikujemo le njegovo navidezno podobo, ki jo že tako ima.

Zrela samostojnost in zmožnost za sodelovanje z drugimi ljudmi je cilj vzgoje. Namesto dobrih navad, slabe razvade.

VZGOJA:

VZGOJA OTROK IN MLADOSTNIKOV